

FRAGMENTS ANNALÍSTICS DEL MS. 11 DE LA BIBLIOTECA DIOCESANA DEL SEMINARI DE GIRONA

JAUME DE PUIG OLIVER

Institut d'Estudis Catalans

En aquest treball emprem les sigles següents:

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó

ACB = Arxiu de la Catedral de Barcelona

ACG = Arxiu de la Catedral de Girona

ADB = Arxiu Diocesà de Barcelona

AHMB = Arxiu Històric Municipal de Barcelona

ALBANÈS = J. H. ALBANÈS, *La Chronique de Saint-Victor de Marseille*, dins «Mélanges d'Archéologie et d'Histoire. École Française de Rome», VI (1886), 64-90, 287-326.

AST = «Analecta Sacra Tarraconensia»

ATCA = «Arxiu de Textos Catalans Antics»

BAV = Biblioteca Apostolica Vaticana

BBC = «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya»

BC = Biblioteca de Catalunya

BRIQUET = Ch. M. BRIQUET, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, 4 vols., Leipzig 1923.

BUB = Biblioteca de la Universitat de Barcelona

COLL = Cf. Miquel COLL I ALENTORN, *El Cronicó de Sant Cugat*, dins «Analec-ta Montserratensia», IX (1962), 245-259; reproduït dins ÍD., *Obres de Miquel Coll i Alentorn. I. Historiografia*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes – PAM 1991, 65-82, esp. 80.

Cr. Bar. = Cronicon Barcinonense

Cr. Dert. = Cronicon Dertusense

Cr Masc = Crònica d'en Mascaró = BC, ms. 485, fol. 247r-258r.

Cr. Mass. = Cronicon Massiliense

Cr. Per. = Josep MORAN I OCERINJAUREGUI, *Cronicó de Perpinyà (segle XIII)* (*Estudi filològic i lingüístic*), Barcelona, PAM 1998, 65 p.

Cr. Riv. = Cronicon Rivipullense

Cr. SC = Cronicó de Sant Cugat

Cr. Ul. = Cronicon Ulianense

DOMÍNGUEZ BORDONA = J. DOMÍNGUEZ BORDONA, *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Madrid 1931, 181 pàg. + VIII làmines.

DURAN = Eulàlia DURAN et al., *Repertori de Manuscrits Catalans (1474-1620)*, 4 vols., Barcelona, IEC 1998-2008, 391, 793, 559, 492 pàg.

ES = *España Sagrada*

EUC = «Estudis Universitaris Catalans», anuari, Barcelona, 26 vols., 1907-1936 i 1979-1984.

FÀBREGA = A. FÀBREGA I GRAU, *Missal de Santa Eulàlia, còdex de la catedral de Barcelona, any 1403*, Madrid, Edilán 1973.

FRIEDBERG, E., *Corpus Iuris Canonici*, I i II, Graz 1959, 1468 i 1340 cols.

G = ACG, ms. 7 (cartoral dit *Llibre Verd*).

IEC = Institut d'Estudis Catalans

IMHB = Institut Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona.

L-05 = AHMB 1G-5 (*Annals de Barcelona de 1291*)

L-08 = AHMB 1G-8, *Primer Llibre Verd*

L-09 = AHMB 1G-9, *Usatges de Ramon Ferrer*

L-10 = AHMB 1G-10, *Llibre Verd*

Mall = Cronicó Mallorquí = *Chronicon Mallorquín*, dins «Memorial Histórico Español», t. II, Madrid, Real Academia Española 1851, 423-435.

MARCA = P. DE MARCA, *Marca Hispanica sive limes hispanicus*, Parisiis, F. Muguet 1688.

PAM = Publicacions de l'Abadia de Montserrat

PLV = *Primer Llibre Verd* = L-08

RABLLB = Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Skok. = Cronicó de Skokloster. Cf. Cf. Miquel COLL I ALENTORN, *El Cronicó de Skokloster*, dins «Miscel·lània històrica catalana. Homenatge al P. Jaume Finestres, historiador de Poblet († 1769)», Poblet 1970, 137-146; reproduït dins ÍD., *Obres de Miquel Coll i Alentorn. I. Historiografia*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes – PAM 1991, 83-92, esp. 90-92.

VALLS I SUBIRÀ = Oriol VALLS I SUBIRÀ, *El papel y sus filigranas en Cataluña. II. Filigranas (Monumenta Chartae Papyrae Historiam Illustrantia, XII)*, Amsterdam MCMLXX.

VALLS I SUBIRÀ I = Oriol VALLS I SUBIRÀ, *La historia del papel en España. I. Siglos X-XIV*, Madrid 1978, 303 p.

VALLS I SUBIRÀ II = Oriol VALLS I SUBIRÀ, *La historia del papel en España. II. Siglos XV-XVI*, Madrid 1980, 276 p.

VALLS I SUBIRÀ III = Oriol VALLS I SUBIRÀ, *La historia del papel en España. III. Siglos XVII-XIX*, Madrid 1982, 335 p.

VILLANUEVA = J. I L. VILLANUEVA, *Viage Literario a las Iglesias de España*.

ZARCO CUEVAS = Fr. Julián ZARCO CUEVAS, *Catálogo de los manuscritos Catalanes, Valencianos, Gallegos y Portugueses de la Biblioteca de El Escorial*, Madrid 1932, 164 p.

El propòsit d'aquest treball és afegir una altra font a la historiografia primitiva de Catalunya.¹

La font en qüestió és el ms. 11 de la Biblioteca Diocesana del Seminari de Girona. Sense cap més preàmbul, doncs, en donem la descripció.²

1. DESCRIPCIÓ DEL MANUSCRIT

I. Enquadernació

La relligadura antiga del ms. és perduda. En aquests moments el ms. és protegit immediatament per un gran full de paper blanc verjurat i sense filigrana, que abraça i protegeix el primer foli, el tall central i el darrer foli; sobre el paper unes tapes solteres de cartró de color gris donen consistència

¹ Mentre el preparàvem, hem tingut la sorpresa de trobar-ne una altra de la mateixa naturalesa a l'ACG, ms. 7, folis CCXCVII-CCXCVIII. Per diverses raons no l'estudiarem avui ací, encara que tampoc no prescindirem del fet que existeix.

² Seguim l'esquema descriptiu que vam detallar a «ATCA», 17 (1998), 295-298. Quan el lector constati que ometem algun ítem d'aquell esquema, és pregat d'entendre que l'ítem o els ítems omesos no tenen aplicació en aquell cas.

al conjunt; tot plegat es lliga amb un simple cordill. Tractarem aquest material com l'enquadernació del ms.

1. Cobertes:

a) Mides de superfície i gruix: 227 x 300 x 2.

b) Material: Cartró gris.

2. Llom inexistent.

a) Tipus, tècnica i nombre de relligadures: Els plecs són relligats entre ells mitjançant tres dobles nervis. Una tira de tela protegeix el llom dels plecs i els nervis. Sobre la tira de tela hom hi va encolar tires de pergami per reforçar el conjunt i donar-li flexibilitat.

b) Descripció de les seccions: A baix, etiqueta quadrada de paper blanc enganxat, amb la cota del ms.: «BDSG | Ms | 11».

c) Indicacions escrites: L'any 1936, quan Pere Bohigas va incorporar el ms. a la Biblioteca Pública de Girona, en no disposar de tapa ni cap altre tipus de coberta, va estampar la signatura que aleshores va rebre el manuscrit al verso del darrer foli: «Ms. 181 | VI-I-14».

3. Altres elements:

d) Talls sense particularitats.

e) Capçada a dalt i a baix, en estat precari.

4. Conclusió. Data: Segle XX.

II. Cos del volum

1. Composició material: Manuscrit homogeni.

2. Matèria: Paper.

4. Folis: 20-300.

5. Dimensions: 225 x 295 x 70.

6. Plecs:

1) Plec de 5 x 2, folis 20-29, sense reclam.

2) Un foli escadusser, darrer d'un bifoli del qual subsisteix un taló inicial i el fil de cosir, foli 39.

3) Plec de 5 x 2, folis 40-49, amb reclam: «vicarii».

4) Plec de 5 x 2, folis 50-59, amb reclam: «venire».

- 5) Plec de 5 x 2, folis 60-69, amb reclam: «et posse habeant».
- 6) Plec de 5 x 2, folis 70-79, amb reclam: «dicis».
- 7) Plec de 5 x 2, folis 80-89, amb reclam: «palaciolo».
- 8) Plec de 5 x 2, folis 90-99, amb reclam: «-rit».
- 9) Plec de 5 x 2, folis 100-109, amb reclam: «facere».
- 10) Plec de 5 x 2, folis 110-119, amb reclam: «exeant».
- 11) Plec de 5 x 2, folis 120-129, amb reclam: «habeantur».
- 12) Plec de 5 x 2, folis 130-139, amb reclam: «et est G».
- 13) Plec de 5 x 2, folis 140-149, amb reclam: «factus».
- 14) Plec de 5 x 2, folis 150-159, amb reclam: «habita-» .
- 15) Plec de 5 x 2, folis 160-169, amb reclam: «-nibus».
- 16) Plec de 5 x 2, folis 170-179, amb reclam: «de consue-».
- 17) Plec de 5 x 2, folis 180-189, amb reclam: «et marche».
- 18) Plec de 5 x 2, folis 190-199, amb reclam: «-gistris».
- 19) Plec de 5 x 2, folis 200-209, amb reclam: «-rumque».
- 20) Plec de 5 x 2, folis 210-219, amb reclam: «en rebuig».
- 21) Plec de 5 x 2, folis 220-229, amb reclam: «-cia».
- 22) Plec de 5 x 2, folis 230-239, amb reclam: «-ligencius».
- 23) Plec de 5 x 2, folis 240-253, amb reclam: «que per».
- 24) Plec de 5 x 2, folis 254-263, amb reclam: «non multis».
- 25) Plec de 5 x 2, folis 264-273, sense reclam.
- 26) Plec de 5 x 2, folis 274-283, sense reclam.
- 27) Plec de 5 x 2, folis 284-293, acabat en blanc.
- 28) Plec coix, de 5/2, folis 294-300.

Entre el final del plec 1) i el principi del plec 2) la numeració passa del foli 29 al 39, que és en blanc. Hi ha, però, evidència d'haver estat arrabassat més d'un full en aquesta llacuna.

Al plec 23) hi ha un salt en la numeració des del foli 240 al 245, d'on prové l'anomalia en la seqüència dels folis.

Al foli 279 hi ha un altre salt en la numeració, que passa directament al 290, error esmenat amb una segona numeració.

8. Foliació coetània, en xifres aràbigues, del 21 al [310], amb els errors que s'han pogut constatar. A la pàgina 290, on es produeix el salt ja esmentat, a finals del segle XX Josep M. Marquès va restituir la numeració correcta afegint-la en llapis sota l'antiga.

9. Numeració de plecs amb xifres aràbigues i romanes, situada a l'extrem del marge dret del recto dels folis de la primera meitat de plec, molt castigada per la cisalla, que gairebé l'ha absorbit. En alguns plecs, com ara el plec 9), les xifres romanes són més entrades i es poden veure perfectament.

10. Filigranes:

a) folis 20-29, 143-149, filigrana del basilisc, del tipus BRIQUET 2635, documentada a Ferrara l'any 1397;

b) folis 40-49, 102-140, 153-159, del peix, del tipus BRIQUET 12412, documentada a Muret el 1397 i a Siena el 1401;

c) folis 50-97, 182-186, 190-208, de la destral amb mànec, del tipus BRIQUET 7505, documentada a Tirlmont l'any 1378, a Gènova l'any 1381, a Palerm els anys 1383-1408, a Venècia l'any 1387, a Castro-Novi l'any 1388, a Perusa l'any 1390, a Holanda meridional i a Carpentras l'any 1391, a Ghisteltes l'any 1395, a Frísia el 1396, a Utrecht el 1403, a Siena els anys 1403-1410 i a Pistoia el 1412;

d) folis 160-181, 189, 220-268, 271-273 del cap d'alicorn, del tipus BRIQUET 15820, documentada a Gènova el 1388 amb una variant similar a Pistoia, documentada el 1399;

e) folis 212-219, 269, de la flor, del tipus BRIQUET 6687, documentada a Perpinyà l'any 1391, amb variants a Montpeller l'any 1393, a Venècia el 1398 i a Fano el 1402;

f) folis 274-300, de la campana, del tipus BRIQUET 4034, documentada a Montpeller l'any 1400, a Lucca els anys 1402-1407, i a Fabriano l'any 1418.

11. Forats: Quatre perforacions rodones, dues al marge superior i dues al marge inferior, per definir la caixa d'escriptura.

12. Sistema de ratllat en tinta sèpia i a la mina de plom. 1111 2222. Primera línia trepitjada.

III. Contingut literari

I

1. Folis 19-29v. Fol. 20r, *inc.*: «*initio mutilus*) Super modo et forma exequionum sententiarum (*interlin*) fo. 40. De alongamento non faciendo nisi in casibus hic ostensis ...».

Fol. 29v, *exp.*: «... Infrascripta capitula fuerunt in vim priuilegiorum concessa per serenissimum dominum Regem Johannem ciuibus barchinone fo. 249 (*fine mutilus*)».

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, [*Índex i rúbriques del volum*].

Al fol. 22v, després de la matèria que li tocava anar al foli 135, *inc.*: «(*rúbrica*) Capitula ordinata per dominum Regem petrum super factis logie maris ciuitatis barchinone (*fi de rúbrica*). De acordamentis balistariorum seruicialium et aliorum nauium et aliorum lignorum ...». I al fol. 23v, *exp.*: «... Quod predictae pene non possint exigi absque denunciacione». Entre tots són 40 capítols sense indicació del foli on es poden trobar; de fet, més endavant no són inclosos en el cos del ms., encara que hom havia previst d'incloure'ls-hi.

II

1. Fol. 40-50. Fol. 40r, *inc.*: «(*rúbrica*) Super modo et forma exequcionum sententiarum (*fi de rúbrica*). [P]ateat uniuersis Quod nos Petrus dei gratia etc. Digne agere credimus dum circa sollicitudinis Regie erga bonum statum rei publice dirigentes...».

Fol. 50v, *exp.*: «...Et non contraueniant nec aliquem contrauenire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium presenti carte nostre bulle plumbee sigillum appendicium iussimus opponendum. Datum barchinone quinto kalendas februarrii anno Domini MCCC vicesimo quinto. Subscriptiones».

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, [*Primer bloc de privilegis concedits pels reis a Barcelona*].

III

1. Folis 50-57. Fol. 50v, *inc.*: «(*rúbrica*) Les ordinacions deual scrites han fetes los honrats Consellers de Barchinona ab consell de C jurats, les quals foren publicades per en G. Vendrell corrador publich de la dita Ciutat a V de noembre del any de nostre Senyor mill CCC XC. E eran Consellers aquell ayn en Galceran merquet alias albanell, Micer Johan de Valsecha, en Johan de Galbes, bernat bussot e en johan sa bestida (*fi de rúbrica*). Ara oyats per manament del honrat en Guillem sanct climent veger de barchinona...».

Fol. 56v-57r, *exp.*: «... Retenen se empero los dis Consellers e consell de C jurats que si en les dittes ordinacions e bans hauia algunes coses escuras o dubtoses que aquelles puxen declarar corregir esmenar e interpretar aytantes vegades com se volran a lur co-| -neguda».

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Capítols fets i ordenats pels consellers de Barcelona amb Consell de Cent jurats, els quals no es practiquen*.

IV

1a. Fol. 57-59. Fol. 57r, *inc.*: «(rúbrica) Papa Vrbanus instituit vniuersis et singulis abbatibus etc. ne personis tam hominibus quam mulieribus volentes ingredi eorum religionis (*sic*) non dent aliquid (*fi de rúbrica*). Vrbanus episcopus seruus seruorum dei ad perpetuam Rei memoriam. Ne in vinea domini ...».

Fol. 58r, *exp.*: «... nouerit incursum. Datum Rome apud sanctum petrum II nonas mensis aprilis pontificatus nostri anno septimo».

2a. Identificació de l'autor i obra: URBÀ IV, *Butlla «Sane ne in vinea Domini» (1363)*.

5a. Edició: FRIEDBERG II, 1287-1288.

1b. Fol. 58r, *inc.*: «(rúbrica) De forma iuramenti quod reptatus de treugis fractis prestare debet (*fi de rúbrica*). Cum inter nostros milites dubitaretur de forma iuramenti quod reptatus de treugis fractis reptanti fatere consuevit ...».

Fol. 58v, *exp.*: «... qui reptat aliquem ante omnia reptata exprimere teneatur in qua re treuge sint fracte sibi ab illo quem asserit has fregisse».

2b. Identificació de l'autor i obra: *De iuramento prestando a reptato de treugis fractis*.

1c. Fol. 58v, *inc.*: «(rúbrica) Declaracio questionis impuberibus uel alterius ipsam precedentis et de ordinatis (*fi de rúbrica*). Cum ad officium regale pertineat jura condita declarare Et ea que contra equitatem sunt edita in melius reformare ...».

Fol. 59v, *exp.*: «... Quam quidem ad omnes nostros subditos extendi volumus et omnes ad ipsius obseruanciam teneantur. Datum Terrachone, X kalendas nouembris anno Domini M^o ducentesimo LX°».

2c. Identificació de l'autor i obra: JAUME I, *Declaració de la qüestió dels impúbbers*.

V

1. Folis 59-116. Fol. 59r, *inc.*: «(rúbrica) De franquitudine maioricarum vniuersitati ciuium barchinone concessa (*fi de rúbrica*). Manifestum sit omnibus Quod nos Jacobus dei gratia Rex aragonum et regni maioricarum Comes barchinone et dominus montispessullani, attendentes multa seruicia atque gracia que vos dilecti et fideles nostri probi homines et ciues et habitatores barchinone fecistis nobis ...».

Fol. 116rv, *exp.*: «... videlicet tenendum per dictum dominum Regem et alterum per dictum talem | procuratorem nomine antedicto. Quod est actum etc.».

2. Identificació de l'autor i obra: *Privilegia et pragmatice sanctiones*.

VI

1. Folis 116-124. Fol. 116v, *inc.*: «(rúbrica) Forma sacramentalis ordinata in vicaria barchinone et Vallensis (*fi de rúbrica*) In nomine Domini Amen. Cum propter multitudinem et diuersitatem malefactorum furium raubatorum et bannitorum plurima dampna darentur in locis vallessii et lupricati et in vicariis barchinone et vallessii ...».

Fol. 124v, *exp.*: «... o dar escorcoy planerament del dit Castell o locs als dits Capitans axi com dit es. Mandamus igitur etc.».

2. Identificació de l'autor i obra: *Forma sacramentalis ordinata in vicaria Barchinone et Vallensis*.

VII

1. Fol. 125-127. Fol. 125r, *inc.*: «(rúbrica) Incipit opusculum Reuerentissimi ac prudentis viri Ildefonsi felicitis recordationis Regis Dei gracia Romanorum ac Castelle de hiis que sunt necessaria ad stabilimentum Castri tempore obsidionis et fortissime guerre et multum dicine (*sic*) (*fi de rúbrica*). De castro operando non potest omnino tradi regula generalis quoniam opus vnius cuiusque castri habet secundum situm loci maxime ordinari ...».

Fol. 127v, *exp.*: «... et quam plura alia ad eas res Castrorum pertinencia preparari et reuocari longa mora esset hec omnia enarrare, sed ad presens sufficiant que sunt scripta».

2. Identificació de l'autor i obra: Pseudo-ALFONS X DE CASTELLA, *Opusculum de hiis que sunt necessaria ad stabilimentum castris tempore obsidionis et fortissime guerre et multum uicine*.

3. Altres manuscrits: ACA, fons Ripoll, ms. 38, fol. 121ra-vb.

VIII

1. Folis 127v-135. Fol. 127v, *inc.*: «(rúbrica) Compotum breve et abbreviatum super laudimiis que soluuntur pro honoribus et possessionibus qui et que venduntur in civitate Barchinone et eius ortis seu vineto (*fi de rúbrica*). Compotum breve et abbreviatum ...».

Fol. 135r, *exp.*: «... et cum litteris rasis et emendatis in XVI linea vbi scribitur secundum quod die et anno prefixo».

2. Identificació de l'autor i obra: *Compotum breve et abbreviatum super laudimiis que soluuntur pro honoribus et possessionibus qui et que venduntur in civitate Barchinone et eius ortis seu vineto*.

IX

1. Folis 135-141. Fol. 135r, *inc.*: «(rúbrica) Memoria leudarum (*fi de rúbrica*). Hoc est translatum sumptum fideliter a quodam memoria leudarum in forma publica impressa et per alphabetum diuisa cuius series talis est. Hec est memoria de leudis que sunt inter dominum Regem et G. de mediona de suis terminis...».

Fol. 141r, *exp.*: «... vbi dicitur et per alphabetum diuisa et emendatis in linea XXVIII vbi dicitur pessadi IIII° idus madii anno Domini M CC LX primo».

2. Identificació de l'autor i obra: *Memoria leudarum*.

X

1. Fol. 141r, *inc.*: «(rúbrica) De priuilegio vendicionis honorum dato in toto comitatu barchinone et de kalendariis regum etc. (*fi de rúbrica*). Anno Domini M^o CC^o X fuit datum priuilegium a domino petro rege in barchinona quod nullus in toto comitatu eiusdem posset honorem qui pro alio tenetur uendere impignorare seu alienare sine consensu domini ipsius honoris».

Una nota marginal avisa: «et istud est infra fo. 146». A partir d'aquí comença sense cap rúbrica específica la còpia de fragments annalístics.

XI

1a. Fol. 141r: «Anno domini DCCCC LXXXV kalendis julii regnante lothario rege ffrancorum fuit obsessa ciuitas barchinone a paganis et fuerunt interfecti D milites cum borrello Comite in vallese in loco qui dicitur Ruuuranus et eorum capita adduxerunt barchinonam et cum fundibulo proicierunt in platea ante martirum justi et pastoris et et (*sic*) eadem die capta fuit ciuitas. Anno domini M^o C, XIII kalendas ffebruarii Capta fuit ciuitas Maioricarum. Anno domini M^o XC VIII, pridie Idus julii feria VI^a liberata fuit iherusalem ...».

Fol. 145v, *inc.*: «... lodouicus eius filius incepit regnare M CCXXIII et regnauit ann II».

2. Identificació de l'autor i obra: Cf. infra, n. 3, II.

XII

1h. Fol. 145v, *inc.*: «In quodam instrumento quod poncius de ceruaria fecerat Comiti barchinone super dando sibi quoddam Castrum per iniuriam quam sibi fecerat quia sororem suam rapuerat continetur quod ipsum instrumentum fuit factum idus septembris anno domini M^o C XL VIII° Regni lodouici junioris anno XII°».

Fol. 146r *exp.*: «... anno XVIII Philipi regis Francorum».

2h. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Notes de cronologia de tres documents, un d'ells de l'Arxiu Reial*.

XIII

1a. Fol. 146r, *inc.*: «(*rúbrica*) En qual forma la colita del bouatge se deu pagar e leuar (*fi de rúbrica*). [P]rimerament per tal que les gents se per saben deestimar lurs bens deu esser feta la crida quis seguex ...».

1b. Fol. 146v, *inc.*: «(*rúbrica*) La quantitat quis deu pagar per lo bouatge es aquesta quis segueix (*fi de rúbrica*). [P]rimerament pach perell de bous v sous ...».

1c. Fol. 1467r, *inc.*: «*rúbrica*) Declaracio facta super honores que debent contribui in collecta bouatici (*fi de rúbrica*). [I]acobus dei gratia Rex Aragonum etc. Noueritis nos quandam declaracionem fecisse ...».

1d. Fol.147v, *inc.*: «*rúbrica*) Littere misse per dominum Regem ratione nouitatis rationabiliter contingentis in personas templariorum (*fi de rúbrica*).³ [I]acobus dei gratia Rex Aragonum etc. ffidelibus suis vniuersis et singulis hominibus de Granyena et de barberano ac vniuersitatibus et hominibus locorum quorumcumque milicie templi ...».

1e. Fol. 149r, *inc.*: «*rúbrica*) Quod querela procedat in lite et cause Ciuium per Iudices ciues tractentur (*fi de rúbrica*). [I]n dei nomine notum sit vniuersis quod nos petrus dei gratia Rex Aragonum ...».

1f. Fol. 150r, *inc.*: «*rúbrica*) Quod scriptores audiencie ratione laboris nichil ultra salarium habeant processum nisi a uiccancelario eis taxetur (*fi de rúbrica*). [N]os petrus dei gratia Rex aragonum...».

1g. Fol. 150v, *inc.*: «*rúbrica*) Quod litigantes in Regia audiencia non soluant aliquid pro sententia nisi eam habeant in publica forma quam habere non compelluntur (*fi de rúbrica*). [N]os petrus dei gratia Rex Aragonum ...».

1h. Fol. 151r, *inc.*: «*rúbrica*) Priuilegium quod a ciuibus barchinone quintum galearum non soluatur (*fi de rúbrica*). [H]ec est carta donacionis quam fecit Raymundus Comes barchinone hominibus barchinone. Manifestum est enim Quod ego Raymundus comes barchinone pro comouendo exercitu ad liberandum ispaniarum Ecclesiam ...».

1i. Fol. 151v, *inc.*: «*rúbrica*) Quod in tota Cathalonia aliquis non debeat aliquid capere racione naufragii (*fi de rúbrica*). [N]ouerint vniuersi quod cum nobis alfonso dei gratia Regi Aragonum ...».

1j. Fol. 152r, *inc.*: «*rúbrica*) Intellectus et declaratio processus pacis et treugarum (*fi de rúbrica*). [I]n fans alfonsus Illustrissimi domini Regis Aragonum primogenitus eiusque generalis procurator ...».

³ Una crida marginal avisa: «Hic debebat continuari quod est inferius in II° foli margine scriptum». Es refereix a la llarga nota que ocupa el marge dret del foli 149r i l'esquerre del 149v. Efectivament, al marge dret del foli 149r, hi ha l'avís següent: «Istud debet poni in precedenti litera». La nota conté la traducció en català de «la confessió del mestre major del temple e de CCL frares daquell orda», que és posada en llatí en el document reial dels folis 147v-149r.

Fol. 152v, *exp.*: «... Datum Ceruarie nono kalendas Madii anno domini millesimo CCC^o vicesimo primo. Sigillum».

2a-j. Identificació de l'autor i obra: *Provisions reials diverses*.

XIV

1. Folis 153-181v. Fol. 153r, *inc.*: «(rúbrica) Incipit compilacio pracmaticarum sancctionum, annotacionum et diversarum litterarum declaracionum editarum et factarum a serenissimis dominis regis (sic) Aragonum (fi de rúbrica). [Q]uoniam a serenissimis retro principibus Regibus Aragonum Comitibusque barchinone plures fuerunt edite pracmatice sancctiones ...».

Fol. 181v, *exp.*: «... et vos pro inde iusticie (sic) preuia puniremus. Datum dertuse VIII° kalendas Nouembris anno domini M^o CCC^o Tricesimo primo. Subscriptio Ja[cobi]».

2. Identificació de l'autor i obra: *Compilacio pracmaticarum sancctionum, annotacionum et diversarum litterarum declaracionum editarum et factarum a serenissimis dominis regibus Aragonum*.

Les ordinacions de Pere I abasten els folis 156r-157r; les de Jaume I abasten els fol. 157r-163v; les d'Alfons III els fol. 163v-164r i 169-181v; les de Jaume II els fol. 164r-169v. Al foli 163v, nota en rúbrica: «Rex petrus (sic) secundi nullas inueni pracmaticas sancctiones.⁴ Item nec Regis alfonsi secundi».

XV

1. Folis 181v-249r. Fol. 181v, *inc.*: «(rúbrica) Incipiunt pracmatice sancctiones et edita (sic) domini Regis Petri tercii Et primo de bannitis in aliquo vel in aliquibus locis Regiis in aliis locis Regiis non sustinendis Et quod officiales qui aliquem bannuerint aliis officialibus denunciare teneantur (fi de rúbrica) [P]etrus, Dei gratia Rex Aragonum Valentie Sardinie et Corsice comesque barchinone dilecto consiliario nostro ferrario de lileto baiulo Cathalonie generali salutem et dilectionem ...».

⁴ És estrany que el recull no hagi inclòs el «Recognoverunt proceses»; el privilegi és citat en nota marginal al fol. 101r.

Fol. 249r, *exp.*: «... Datum dertuse V^a die ffebruarii anno a natiuitate domini M^o CCC^o Septuagesimo. Guillemus de Palou».

2. Identificació de l'autor i obra: *Pracmatice sanctiones et edicta domini Regis Petri tercii*.

XVI

1. Folis 249-273v. fol. 249r, *inc.*: «(rúbrica) Privilegia concessa civitati Barchinone propter galeas armatas regi Johanni pro passagio Sardinie (*fi de rúbrica*) In die (*sic*) nomine cunctis pateat euidenter ...».

Fol. 273v, *exp.*: «... Datum Cesarauguste Sexta die Nouembris anno a natiuitate domini M^o CCC^o XC^o octauo. Matias vic.».

2. Identificació de l'autor i obra: *Privilegia concessa civitati Barchinone propter galeas armatas regi Johanni pro passagio Sardinie*.

XVII

Al fol. 274, hi ha la transcripció d'un privilegi de Pere III sobre percepció de rendes de censals i violaris, interrompuda en adonar-se hom que ja havia estat copiat en un altre lloc, segons que diu la nota marginal: «in libro bernardi de ponte | fol. 193».

El fol. 274v és en blanc.

1a. Foli 275r, *inc.*: « Nota pracmaticam super purgacione contumacie fienda. Petrus, Dei gratia rex Aragonum etc., fideli nostro vicario Gerunde uel eius locumtenenti salutem et gratiam. Pro parte ffrancisci tauernerii domicelli fuit nobis humiliter supplicatum ut cum ipse qui publicatus est per nos pro eiecto a pace et treuga ...».

Ib., *exp.*: «... per eum fiendam extra ciuitatem eandem recipiatis in eo loco de quo vobis videbitur expedire. Datum barchinone XXVIII^a Nouembris anno a Natiuitate domini M^o CCC^o LXX° tercio. Visa Roma».

2a. Identificació de l'autor i obra: PERE III, *Lletra al veguer de Girona sobre les condicions segons les quals Francesc Taverner pot deixar d'ésser gitat de pau i treva*.

1b. Folis 275v-282v. Fol. 275r, *inc.*: «Priuilegium brachio militari concessum in curia barchinone celebrata per Regem Petrum anno M^o CCC LXX° nono. Hoc

est translatum bene et fideliter sumptum a quodam publico instrumento huiusmodi tenoris: Nouerint vniuersi quod cum per illustrissimum principem et dominum dominum Petrum dei gratia Regem Aragonum ...».

Fol. 282v, *exp.*: «... et cum supraposito in LXXVI^a linea vbi dicitur capitulum. Et in in (*sic*) LXXI^a vbi legitur la fi de, et clausi etc.».

2b. Identificació de l'autor i obra: PERE III, *Priuilegium brachio militari concessum in curia Barchinonae celebrata anno M^o CCC LXX° nono*.

XVIII

1a. Fol. 283r, *inc.*: «Nota de clamo pacis et treuge pro regaliis».

1b. Fol. 283v-286r: «Abreuiationes litium».

1c. Fol. 286v: «Priuilegium super solutione lezdarum dartuse».

1d. Fol. 287r: «Remissiones de eiectis ac guidatica eiectorum a pace et treuga».

XIX

1a. Folis 287v: «Prima etas mundi ffuit a creatione ade vsque ad diluuium et ffluxerunt duo mille CCLXII anni. Secunda etas fuit a tempore diluuii vsque ad abraham et fluxerunt M C LXXIII^{OR} anni. Tercia etas fuita ab abraham usque ad moysen et ffluxerunt CCCC XLV anni. Quarta etas fuit a moyse vsque ad aduentum ihesu christi M DC XXXIX anni. Quinta etas ffuit ab aduentum (*sic*) usque ad diem iudicii a quo tempore iam fluxerunt M CCCC e sis».

2a. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Nota sobre les cinc edats del món*.

1b. *lb.*, *inc.*: «Greci sunt condempnati pro cismaticis per ecclesiam dei ex causis sequentibus. Primo quia asserunt mendaciter spiritum sanctum non procedere affilio ...».

Fol. 288v, *exp.*: «... ordinat patriarchas archiepiscopos (*sic*) episcopos presbyteros et clericos pro mero et libero arbitrio».

2b. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Trenta-tres raons per les quals els grecs són cismàtics*.

1c. Fol. 298r, *inc.*: «Dicitur quod imperator est dominus tocuis mundi ...».

lb., *exp.*: «... apud papam christi vicarium est vnde non inde causam que qui fili sunt legi (*fine mutilus*)».

2c. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Nota sobre l'emperador i l'imperi universal*.

XX

1a. Fol. 289r, *inc.*: «Maria dey gratia Regina Aragonum ffideli nostro subuicario pallarensi. Recepit excellentia nostra literam vestram ...».

Ib., *exp.*: «... Datum in villa de vldecona XXX iunii anno M^o CCCC^o XXX°. De ffunes».

2a. Identificació de l'autor i obra: *Lletra de la reina Maria al veguer del Pallars*.

1b. Folis 289v-292v. Fol. 289v, *inc.*: «Priuilegium siue pracmatica iudicis appellationum ...».

Fol. 290, *exp.*: «Datum Barchinone decima nona die febroarii anno a natiuitate domini M^o CCC^o Septuagesimo tercio Regnique nostri XXXVIII°. Visa Roma».

2b. Identificació de l'autor i obra: *Disposicions de Pere III sobre apel·lacions i abreviació de litigis*.

XXI

1c. Fol. 290v, *inc.*: «(al man) de consulatu maris (fin al man). In christi nomine pateat euidenter quod nos Martinus dei gratia Rex Aragonum ...»

Fol. 292v, *exp.*: «... iussimus comuniri. Datum barchinone xxii die aprilis anno a natiuitate domini M^o CCCC IX° Regnique nostri XIII°».

2b. Identificació de l'autor i obra: *Pragmàtica de Martí I sobre el Consolat de Mar*.

Foli 293 en blanc.

XXII

1. Folis 294-300v. Fol. 294r, *inc.*: «Nos Petrus, Dei gratia rex ... ».

Fol. 300v, *exp.*: «... ac bonum statum dicti sacramentalis et deffentione omnium et ... (fine mutilus)».

2. Identificació de l'autor i obra: *Pragmàtiques de Pere III i Joan I sobre el sacramental*.

IV. Escriptura

1. Caixa d'escriptura: 130 x 190, a columna tirada, de 26-30 línies constatades. Impaginació del foli 150r: 38 + 135 + 50 x 45 + 190 + 60.

2. Tipus de ratllat: Dues línies horitzontals i dues línies verticals de justificació; escriptura de justificació a justificació. UR variable.

3. Tipus de lletra i mans: a) Folis 20-29, escriptura gòtica cursiva amb influències de la bastarda;

b) folis 40-274, escriptura gòtica cursiva amb influències de la bastarda, d'una altra mà, que escriu amb mòdul més gran;

c) folis 275r, escriptura cursiva gòticobastarda;

d) folis 275v-279r, 286v-287r, escriptura bastarda, de transició cap a la humanística;

e) folis 279r-282v, escriptura gòticobastarda;

f) folis 283r, escriptura gòticobastarda d'una altra mà;

g) folis 283v-286r, escriptura bastarda calligràfica;

h) folis 287v-289r, humanística amb trets de gòticobastarda;

i) folis 289r, 290v-292v, escriptura cursiva humanística;

j) folis 294r-300v, escriptura cursiva humanística d'una altra mà.

4. Reclams horitzontals i centrats.

5. Decoració: Inicials de capítol previstes i no realitzades, que haurien ocupat l'espai de dues línies. Rúbriques fins al fol. 249r. Dibuixos en tinta sèpia als folis 20v-29r.

6. Notes, manícula i signes de nota *passim*, de moltes mans. Algunes notes marginals són personals i de la mateixa mà: Fol. 40v: «hic uide que habeo in constitutionibus meis fo. 124»; fol. 45v: «hoc habeo in constitutionibus fol. 109 et de hoc supra fo. 40»; fol. 58v: «quod habeo in libro constitutionum fo. 108»; fol. 58v: «hanch declarationem habeo in libro constitutionum fol. 34»; fol. 86r: «quod habeo in li. Constitutionum fo. 108»; fol. 86v: «hec fuit confirmata per infantem alfonssum ut habeo in constitutionibus fo. 202»;

fol. 129r: «hanc credo consideracionem habuerunt leuatores bulle cere qui faciunt soluere iurs (*sic*) de iure». Anotacions llargues als folis 226r, 236v.

7. Timbre de la «Biblioteca | Seminari | de | Girona» als folis 20r, 79r.

9. Copistes diversos.

10. Revisions i correccions: Grans addicions als fol. 146r, 226r.

12. Notícies històriques: El volum ha estat utilitzat i anotat per juristes diversos. Algunes notes marginals remetent, constitucions a part, a reculls probablement de la mateixa naturalesa que es troben en mans de particulars. Seria necessari procedir a una compulsa exhaustiva del ms. amb els mss. de privilegis de la ciutat de Barcelona i, entre d'altres, amb el ms. 485 de la BC i el ms. 38 del fons Ripoll de l'ACA.

V. CONCLUSIÓ

1. Estat de conservació molt precari, degut a la manca de cobertes, i a una taca d'humitat que afecta el marge superior de tots els folis.

2. Datació: Principis del segle XV.

3. Origen probablement barceloní.

4. Propietaris i procedència: No consten.

2. «SITZ IM LEBEN» DEL MANUSCRIT

El volum té dues parts ben diferenciades. La primera abraça des del foli 20 al 273. El foli 273 és final de plec i no duu reclam, perquè aquí s'acabava primitivament el recull. Aquesta part és molt uniforme des del punt de vista de l'execució formal. A partir del foli 274, inicial d'un altre plec, comença una mena d'apèndix en què hom hi va anar afegint privilegis i pragmàtiques del segle XIV, més els fragments sobre les edats del món i els errors del grecs,⁵

⁵ Aquest fragment s'ha de posar en relació amb l'època del Concili de Ferrara-Florència (1437-1439), en què s'arribà a la unitat doctrinal amb els grecs ortodoxos.

la pragmàtica de l'Humà sobre el Consolat de Mar de l'any 1409, una lletra de la reina Maria, esposa del Magnànim, de l'any 1430, i els capítols sobre el sacramental dels reis Pere III i Joan I, copiats molt probablement a finals del segle XV o a principis del segle XVI. La primera part fou començada a copiar a les acaballes del segle XIV o a principis del segle XV, segurament abans del compromís de Casp, car no hi ha cap document dels Trastàmara. La segona part o apèndix es va anar escrivint fins a les acaballes del segle XV.

El volum ha estat utilitzat i anotat per juristes diversos, i el fet indica que funcionà molts anys com un instrument pràctic al servei de professionals del dret. És incert si fou emprès per iniciativa pública o privada. De fet, en les rúbriques es preveia la inclusió dels privilegis reials sobre qüestions relacionades amb la Llotja de Mar, que finalment no foren copiats. Entenem que la raó d'aquesta llacuna és de tipus pràctic: al comitent del recull no li interessà la matèria, probablement perquè els seus interessos professionals l'en tindrien decantat. No sembla, doncs, un document emanat de l'autoritat reial ni de la municipal, sinó que devia néixer per iniciativa dels qui practicaven negocis jurídics diversos, exclosos els marítims:⁶ advocats, jutges, procuradors, jurisconsults de tota mena.

La comparació amb altres llibres de privilegis barcelonins posaria en relleu que, si el manuscrit no emanava d'una autoritat constituïda, el seu contingut prové indubtablement dels llibres de privilegis del Consell de Cent. Els fragments annalístics, presents en aquells i inclosos en el nostre, ho confirmaria.

Abans de preguntar-nos per què hom va decidir d'incloure'ls en el volum, cal prendre nota que tant en els llibres de privilegis de la ciutat de Barcelona com en alguns cartorals és un fet que hom hi troba matèria annalística. Acabem de dir que en les rúbriques del ms. es preveia d'incloure-hi matèria de dret marítim; en virtut de no sabem quina decisió, finalment no hi fou incorporada. Hauria d'estranyar que tot d'una hom decidís d'inserir-hi matèria annalística? Retindrem, doncs, la dada que en la còpia del volum hi ha pogut haver canvis de criteri, tant per posar com per treure.

⁶ L'exclusió també pot significar que el comitent del ms. era de terra endins.

3. EL FRAGMENT ANNALÍSTIC

I

Al foli 141r, hom havia previst de copiar un privilegi de Pere III. Després d'enunciar la matèria de què tractava aquest privilegi, la còpia canvia d'orientació i segueixen els fragments annalístics que no tenen res a veure amb tot el que precedeix.

El primer fragment és la còpia d'una part dels annals que hom va batejar aleshores amb el nom de *Cronica Comunia*. Coll i Alentorn datava aquests annals devers 1270 o poc després,⁷ ja que esmenta l'anada de sant Lluís a Tunísia i la seva mort en aquella terra, esdevinguda el 1270. Fins ara hom havia cregut que només se'n coneixien tres manuscrits, els tres grans reculls de privilegis de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, mss. L-08, L-09 i L-10, anomenat aquest vulgarment *Llibre Verd*. Resulta que un altre *Llibre Verd*, aquesta vegada el gran cartoral de la catedral de Girona, ACG, ms. 7, també la reporta, en una altra versió. Amb el text del ms. 11 de la BDSG ja fan cinc. No és pas segur que no n'hi hagi més, al contrari. El text llatí de la *Cronica comunia* que transmeten els mss. barcelonins L-09 i L-10 i els dos gironins no és pas idèntic, de manera que un dia caldrà analitzar bé les tipologies d'aquest escrit. El ms. L-05 del mateix Arxiu Històric barceloní en reporta una traducció catalana, amb moltes addicions. El text que publiquem avui és gairebé calcat del text del ms. barceloní L-08, anomenat *Primer Llibre Verd*, diferent al seu torn del text dels dos llibres de privilegis susdits.

L-08 és anterior a L-09 i L-10, i hom dóna per segur que L-08 ja era escrit l'any 1346, quan el municipi barceloní pren el determini de fer elaborar l'ara anomenat *Llibre Verd*, per substituir el primer, judicat insuficient o incorrecte.⁸

⁷ Miquel COLL I ALENTORN, *La historiografia en el període primitiu*, dins «Estudis Romànics», III (1951-1952), 139-196; reproduït dins *Obres de Miquel Coll i Alentorn. I. Historiografia*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes – PAM 1991, 11-62, espec. 34-35; *Historiografia de Barcelona*, dins A. DURAN I SANPERE, *Història de Barcelona*, vol. I, Barcelona 1975, 11-52; reproduït dins *ib.*, 362-413, espec. 372.

⁸ «Attendentes quod liber privilegiorum civitatis Barchinone vocatus lo libre vert non erat plene perfectus neque ordinatus nec correctus ut decebat...»: 1346 gener 1: Manament dels Consellers de Barcelona a Ramon Ferrer, notari de Barcelona i escrivà del Consell, perquè compili un nou llibre de privilegis. Cf. Sebastià RIERA I VIADER – Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Estudi històric i codicològic*, dins *Llibre Verd de Barcelona. Edició facsímil* (Apographa Historica Cathaloniae. Sèrie Històrica VIII), Barcelona, Editorial Base - Ajuntament de Barcelona 2004, 58.

En el *Primer Llibre Verd* (ms. L-08), la *Crònica comunia* ve sense títol. És introduïda per una simple capital solemne i acolorida, que encapçala l'esment d'un privilegi reial del 1210 (Pere I el Catòlic). En el ms. L-05, que segueix *pedetemptim* el ms. L-08, l'esment d'aquest privilegi ha estat descarregat del principi i posat molt lògicament cap al final. Tampoc en aquesta versió catalana la *Crònica* no té nom específic.

L-08 i L-05 tenen, a més, en comú que intercalen una llista dels reis francs entre dos blocs d'apunts annalístics. Els dos blocs són desiguals, perquè L-05 és molt més abundant i posat al dia que L-08. En aquest darrer ms., l'última notícia annalística és la mort de sant Lluís a Tunis el 1270. L-05 allarga els fets fins al 1295, any de la liquidació de les darreres sancions eclesiàstiques anticatalanes a causa de la guerra del *Vespro*.

Si comparem el text de L-08, L-05 i el del nostre mss. amb la versió llatina de la *Cronica comunia* dels llibres de privilegis barcelonins L-09 i L-10, el primer que sorprèn és que en els dos darrers mss. hom imposa als annals un títol que fins aquell moment (*post* 1346) encara no tenien. Sens dubte el títol serveix per distingir aquesta sèrie de notícies annalístiques, en què es recullen fets comuns a tota la cristiandat (orient i occident, fets astronòmics i geològics), diferenciant-la de la *Cronica comitum Barchinone et regum Aragonie*, copiada als folis 22rb-27vb i xxviva-xxxiiiva, respectivament, tal com de la *Cronica regum Francie*⁹ i de les cròniques dels emperadors romans¹⁰ i dels papes.¹¹ En aquest context, *Cronica comunia* significaria «crònica de coses comunes o de fets comuns», i establiria la distinció entre aquesta *Crònica* i les cròniques específicament comtals, reials, imperials o papals, en què l'atenció primària no perd mai de vista el seguiment dinàstic i successori d'unes prefectures determinades.

El segon element que diferencia els dos grups de mss. de privilegis barcelonins és que L-09 i L-10 han separat la cronologia dels reis francs de l'interior de la *Crònica* i l'han copiada a part, uns quants folis endarrere.¹²

⁹ Al ms. L-09 hom la troba al foli 21va-b. Al ms. L-10, al foli xxvira-b.

¹⁰ Al ms. L-09 la llista d'emperadors romans i romanogermànics es troba als folis 17v-19r. Al ms. L-10, als folis xxirb-xxiiva.

¹¹ Al ms. L-09, la llista dels papes és als folis 19r-21r. Al L-10, als folis xxiiib-xxivra.

¹² L-09 l'inserta al foli 21vab, L-10 al foli xxviraab.

La distinció acurada de gèneres indica un progrés del sentit crític; per això creuríem que els redactors de L-09 i L-10 són posteriors als de L-08 amb tota seguretat; L-05 reporta fets posteriors als assenyalats a L-09 i L-10, i en aquest sentit és segurament posterior, però L-05, almenys en el seu estadi més primitiu, fent abstracció de les addicions posteriors, sembla que desconeix tant l'un com l'altre i ignora llistes imperials i papals.

L-09 i L-10 arrenquen amb nou notícies d'història sagrada i eclesiàstica i la nota sobre la mort de Sèneca, abans de consignar la presa de Barcelona per Almansur, amb la qual comencen L-08 i L-05. No és ara el moment de precisar les fonts de L-09 o L-10 i els elements interns de diferenciació de tota la sèrie dels annals dits barcelonins. Sense poder entrar en detall per manca d'edicions solvents de tota o, si més no, d'una part de la frondosa mata de bosc annalística, ens hem de quedar amb la impressió simple que l'autor de la redacció de la *Cronica comunia* dels manuscrits barcelonins L-09 i L-10 ha intentat aclarir, completar, homogeneïtzar i donar una forma barcelonina «oficial» al que la tradició havia anat acumulant des dels annals ripollesos ençà. Inventa el nom de *Cronica comunia*, incorpora la major part de notícies generals dels annals anteriors, en separa les llistes de reis francs. Inserida amb altres elements «savis» en els llibres de privilegis barcelonins, la *Cronica comunia*, al costat de les cròniques particulars, reforça el prestigi que dona l'acumulació de dades històriques riques i variades, insuflant als volums una aurèola que avui se'n diria «enciclopèdica».

En canvi, comparant el text de L-08 i el del nostre ms. amb el de la versió catalana de L-05, hi constatem moltes semblances. En efecte, la versió catalana del que ben aviat se'n dirà la *Cronica comunia* no reporta anotacions d'història sagrada, eclesiàstica ni de la mort de Sèneca, i comença també amb la nota sobre la presa de Barcelona per Almansur; l'ordre de les notícies és gairebé idèntic al que reporten L-08 i el text gironí, hi ha notes bessones sobre moneda batuda a Barcelona i el seu valor, encara que en aquesta matèria el ms. barceloní L-05 és molt més prolix.

Donem el text sencer del primer fragment annalístic del ms. gironí, numerant cada fragment; però atès que L-09 i L-10 han amputat la llista dels reis francesos de dins la *Cronica comunia*, i atès que L-08 i L-05 la porten intercalada, hem decidit no numerar en la nostra transcripció els ítems de la llista dels reis francesos, també intercalada entre els fragments annalístics,

per tal d'aplanar estudis vinents sobre els altres tres mss. barcelonins.¹³ Darrere cada entrada esmentem si hi ha text paral·lel en els altres mss. que transmeten annals i cròniques i que resten inèdits, sense pretensió de fixar avui cap mena d'aparat crític. Afegim en nota les coincidències literals o quasi del nostre text amb el dels annals publicats. Cada text té la sigla corresponent.

1. | *Fol. 141r* | [1] «Anno Domini DCCCC LXXXV kalendis iulii regnante lothario rege ffrancorum fuit obsessa ciuitas barchinone a paganis et fuerunt interfecti D milites cum borrello Comite in vallese in loco qui dicitur Ruuuranus (*sic*) et eorum capita adduxerunt barchinonam et cum fundibulo proicierunt in platea ante martirum iusti et pastoris et et (*sic*) |*fol. 141v*| eadem die capta fuit Ciuitas. [PLV; L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]

[2] Anno Domini M^o C, XIII kalendas ffebruarii Capta fuit ciuitas Maioricarum. [PLV; L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]¹⁴

[3] Anno Domini M^o XC VIII, pridie Idus iulii feria VI^a liberata fuit iherusalem. [L-10; L-09; L-05; Cr Masc.]

[4] Anno Domini M^o CXXXI^o, v^o kalendas augusti obiit comes barchinone qui Maioricas expugnauit. [PLV; L-05.]

[5] Anno Domini M^o C LXVII, VIII Idus augusti obiit il. berengarius comes barchinone princeps aragonum et Maioricarum et prouincie¹⁵ qui claustra yspanie fregit ac ciuitates almarie et tortose ylerde et terrage et omnia que sunt citra flumen tybris cepit. [PLV; L-10; L-09; L-05.]¹⁶

[6] Anno Domini M^o CXXX, obit oldegarius barchinone et Terrachone archiepiscopus. [PLV; L-10; L-09; L-05.]

¹³ El text del *Llibre Verd* gironí presenta singularitats respecte dels altres textos coneguts de la *Cronica comunia*: en rebutja elements i en pren d'altres crònics, bo i assemblant-se molt més a la versió del ms. 11 de la BDSG que no pas a la dels mss. L-09 i L-10 de l'IMHB. Com aquests, però, dona la llista de reis francesos separant-la de les notes annalístiques. Com que es troben a faltar estudis globals sobre matèria annalística, amb la senyalització de tots els mss. que en reporten testimonis, ampliacions, fragments o fins i tot brins, no donarem ara batalles prematures a propòsit d'uns textos acabats d'exhumar que encara som lluny de poder situar en una perspectiva textual completa.

¹⁴ Cf. *Cr. Bar. I*, ES 28, 331; *Cr. Ul.*, ES 28, 342; *Cr. Per.*, 12.

¹⁵ Cf. *Cr. Mass.*, ALBANÈS 319.

¹⁶ *Mall* 433.

[7] Anno Domini M^o CXL VII, capta fuit Ciuitas almarie a il. Berengario Comite vi kalendas nouembris. [PLV; L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]¹⁷

[8] Anno Domini M^o CXL, (seq VII capta fuit *cancel*) IX kalendis nouembris fuerunt capte Ciuitas Ylerde et fraga a predicto il. Comite. [PLV; L-10; L-09; G; L-05.]¹⁸

[9] Anno Domini M^o CL III, VI kalendas decembris fuit capta ciurana¹⁹ a predicto Comite. [PLV; L-10; L-09; G; L-0; Cr Masc.]²⁰

[10] Anno Domini M^o C^o LXXX VIII, VI nonas octobris capta fuit fuit (*sic*) Jherusalem. [PLV; L-10; L-09; G; ²¹ L-05; Cr Masc.]

[11] Anno Domini M^o C XL, VIII pridie kalendas iunii capta fuit Ciuitas dertuse²² a predicto il. [PLV; L-10; L-09; G; L-05.]²³

| fol. 142r | [12] Anno Domini M^o C LXXX, Jdus septembris sol passus est eclipsim. [PLV; L-10; L-09; G; FÀBREGA 39; L-05; Cr Masc.]²⁴

[13] Anno Domini M^o XC, III kalendas marcii fuit interfecto (*sic*) dominus berengarius terrachone archiepiscopus a G. Raymundi motis (*sic*) cathani²⁵ in Valencia. [PLV; L-10; L-09; L-05; Cr Masc.]

[14] Anno Domini M^o CC^o XII, XVII kalendas augusti factum fuit prelium inter paganos et christianos apud Vbedam et eodem anno XII (*seq vel cancel*) kalendas augusti fuit capta Ciuitas Vbede. [PLV; L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]²⁶

[15] Anno Domini M^o C XC^o VI obit yldefonsus illustris Rex aragonum²⁷ comes barchinone²⁸ et marchio prouincie. [PLV; L-05.]

[16] Anno Domini M^o CC XIII, XVII kalendas octobris fuit interfectus dominus petrus Rex aragonum²⁹ Comes barchinone et marchio prouincie. [PLV; L-05.]

¹⁷ Cf. Cr. Ul., ES 28, 342; Mall 431; Cr. Per., 12.

¹⁸ Mall 431-432; Cr. Per., 12.

¹⁹ Cr. Bar. I, ES 28, 331; Cr. Bar. II, ES 28, 336.

²⁰ Mall 431.

²¹ Cf. Cr. Ul., ES 28, 342; Cr. Per., 12.

²² Cf. Cr. Cr. Bar. I, ES 28, 331; Cr. Bar. II, ES 28, 337; Cr. Ul., ES 28, 342; Cr. Per., 12.

²³ Mall 430-431.

²⁴ Cf. MARCA, col. 754; Cr. Bar. I, ES 28, 332; Cr. Bar. II, ES 28, 336; FÀBREGA 39; Cr. Per., 12.

²⁵ Cf. Cr. Bar. I, ES 28, 332; Cr. Bar. II, ES 28, 337.

²⁶ Mall 430 (*en part*); Cr. Per., 13 (*ampliada*).

²⁷ Cr. SC, COLL 79; Cr. Per., 13.

²⁸ Cf. Cr. Bar. I, ES, 28, 332; Cr. Bar. II, ES 28, 337.

²⁹ Cf. Cr. Ul., ES 28, 342; Cr. Per., 14.

[17] Anno Domini M^o CC XV, XVII kalendis decembris fuit interfectus P. de serrato episcopus barchinone. [PLV; L-10; L-09; L-05; Cr Masc.]

[18] Anno Domini M^o CC^o XXIX, idibus septembris Jacobus illustris Rex Aragonum cum comitibus et aliis multis nobilibus de terra sua applicauerunt ad insulam maioricarum cum CC XXX tres velis et factum fuit ibi campester bellum inter christianos et sarracenos et fuit ibi interfectus G. de monte catheno cum XX et IIII militibus. Et eodem anno pridie kalendas januarii capta fuit predicta Ciuitas. [PLV; L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]³⁰

[19] Anno Domini M^o CC^o XXV°, pridie idus septembris iuit dominus terrachonensis archiepiscopus cum suo exercitu ad insulam euice et eodem anno cepit dictum Castrum v^o idus augusti. [L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]

| fol. 142v | [20] Anno Domini M^o CC^o XXXVI capta fuit burriana a domino Jacobo illustris (sic) regi (sic) Aragonum. [PLV; L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]³¹

[21] Anno Domini M^o CC^o XXIII, nonis nouembris (seq d cancell) capta fuit damiata a christianis. [PLV; L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]³²

[22] Anno Domini M^o CC^o XXXV°, IIII nonas septembris intrauit domina Regina de ungaria.³³ [PLV; L-05.]

[23] Anno Domini M^o CC^o XXXVIII°, IIII kalendas octobris capta fuit Ciuitas Valencie ab illustri Jacobo Rege Aragonum. [L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]³⁴

[24] Et insequenti anno IIII nonas iulii sol passus est eclipsim hora sexta. [L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]

[25] Anno Domini M CC^o XXV°, mensibus januarii, february, marcii fuit vendita barchinone quarteria frumenti LXI sol. et quarteria ordeï XV sol.³⁵ [PLV; L-10; L-09; G; L-05.]

Era DCCCC XXXIX°, Regnante domino Carolo imperatore anno ordinacionis sue XXXIII, regnante (sic) anno XLVII et mensibus III.

³⁰ Cf. Cr. Bar. I, ES 28, 333; Cr. Per., 14.

³¹ Cf. Cr. UL., ES 28, 342; Mall 434; Cr. Per., 14.

³² Cf. Cr. Bar. II, ES 28, 337; Cr. Per., 16.

³³ Cf. Cr. Bar. I, ES 28, 333; Cr. Bar. II, ES 28, 338.

³⁴ Cf. Cr. Bar. II, ES 28, 336-337; Cr. UL., VILLANUEVA V 342; Cr. Per., 14.

³⁵ Cf. Cr. Bar. II, ES 28, 336.

Intrauit Iodoyco (*sic*) filius eius in britannia (*sic!*)³⁶ ex pulso inde omni populo sarracenorum, qui regnavit annis XXIII.

Lotarius regnavit annis II.

Karolus frater eius regnavit annis XIX et mensibus tribus.

Lodouicus eius filius regnavit annis VII.

Karolus magnus regnavit annis XXXIII (*seq anys cancell*).

Karolus de bouera regnavit annis IIII.

Acha³⁷ otha Rex annis X.

Karolus rex regnavit XXXII et mensibus III,

post cuius obitum non abuerunt regem per annos VIII.

Denique Iodouicus Rex proles Karoli | *fol. 143r* | annis XIX,

post cuius obitum Rex filius eius Lotarius I anno et mensibus VI.

Deinde rex Vgo qui antea dux fuerat extiterat,³⁸ sed subrepsit locum regiminis et regnavit in ffrancia annis X,³⁹

post cuius decessum regnavit Robertus filius eius, et retursit (*sic*) in carcerem Karolum filioque suo (*sic*) qui erant extirpe (*sic*) Regia, qui recedit in Regno annis XXXVI.

Deinde cepit regnare Enrichus qui regnavit annis (*seq XXXVI canc*) XXIX et mensibus VI.

³⁶ Variant aberrant, propia dels crònicons dels llibres de privilegis barcelonins; la variant es troba també al text del ms. 7 de l'ACG, fol. CCXCVIII, línia 16 i als *Usatges d'en Ramon Ferrer*, fol. 21v, línia 34.

³⁷ Cf. ACG, ms. 7, fol. CCXCVIII, línia 20, en què hom llegeix: «Aqua». Aquí el copista dels annals ha vacil·lat davant dues formes, és a dir, dues fonts, i ha optat per no desestimar-ne cap.

³⁸ Segona duplicitat.

³⁹ Aquesta frase i la següent, en la qual els dos primers capètds són denigrats, reflecteixen un corrent d'opinió catalana a favor de Carles de Lorena; la font més antiga de les dues frases és el ms. del monestir de l'Escorial Z.II.2, que conté el *Liber Iudicum popularis* del jutge barceloní Bonsoms, escrit els anys 1010 i 1011, amb diverses peces preliminars; el passatge es pot llegir quasi literalment en el fol. 6vb: «Postea regnavit ugo qui antea fuerat dux et subrepsit ipsum locum regiminis et regnavit in regno franchorum X annos. Post eius obitum regnavit filius eius robertus et tradidit in carcerem karolus filiisque suis qui erant de stirpe regia. Qui resedit in regno annis [*mig esborrat:*] XXXVI». El text havia estat publicat per primera vegada a cura d'A. MUNDÓ, *La datació de documents pel rei Robert (996-1031)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 4 (1967), 18; després encara en *El jutge Bonsom de Barcelona, cal·lígraf i copista del 979 al 1024*, dins «Scribi e colofoni ... X Colloquio del comité internacional de Paléographie latine», Spoleto 1995, 280-282. El foli 6v ha estat publicat en fotografia en AA. VV., *El Liber Iudicum popularis ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums I/1)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya – Departament de Justícia i Interior 2003, 807.

Deinde cepit regnare philipus filius eius qui curam regiminis tenuit annis XLIX.

Deinde regnauit ludouicus filius eius [annis XXIX°, quo sublato de medio ludouicus filius eius]⁴⁰ junior qui regnauit annis XL IIII.

Et a festo sancti johannis babtisti (*sic*) usque ad festum sancti luce. Qua die celebratum fuit consilium terrachone a domino berengario terrachone archiepiscopo cum ceteris clericis sui archiepiscopatus, quorum consilio et precepto annus Domini institutus est inscribi in omnibus cartis per totum archiepiscopatum; tunc uero currebat anno Domini M^o C LXXX°.⁴¹

[26] Anno Domini M^o CC^o XII, XI kalendas aprilis fuit aspersa moneta de quaterno a domino petro rege Aragonum⁴² et valuit marche argenti dictum XLIIII sol. [PLV; L-10; L-09; L-05; Cr Masc.]

[27] Decimo kalendas marci M^o CC XXI, fuit aspersa moneta de duplenco a domino Rege Jacobo rege aragonum.⁴³ [L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.], et in sequenti anno mandatum fuit omnibus quod non ponentur (*sic*) in quartis marcha argenti ad rationem vel IIII sol.⁴⁴ [PLV; L-05.]

[28] Anno Domini M^o CC^o LIX, fuit moneta de terno aspersa XI kalendas septembris.⁴⁵ [PLV; L-05; Cr Masc.]

| fol. 143v | [29] Anno Domini M^o CC^o LXVIII nonas augusti dominus Rex Jacobus fecit fieri velum ut iret vltra mare et reuersus est IIII nonas septembris in aquis mortis. [PLV; L-10; L-09; ⁴⁶ L-05; Cr Masc.]

[30] Anno Domini M CC LXVIII kalendas decembris obiit clemens papa seruus dei, qui primo vocabatur guido folquiri et duxerat uxorem et habuerat prolem. Postea fuit archiepiscopus narbone, postea cardinalis sabine, ad ultime (*sic*) vocatus fuit ad summum pontificatum. [PLV; L-10; L-09; L-05; Cr Masc.]

⁴⁰ Paràgraf omès en els mss. barcelonins que transmeten la *Cronica comunia*.

⁴¹ Cf. *Cr. Bar I*, ES 28, 332; *Cr. Riv. I*, VILLANUEVA VIII 227, n.2; *Skok.*, COLL., 92; ACA, ms. Ripoll 38, fol XIIIv (text publicat per Gonzalo MARTÍNEZ DíEZ, *Dos catálogos inéditos de la biblioteca del monasterio de Ripoll*, dins «Hispania Sacra», 22 (1969), 11.

⁴² Cf. *Cr. Bar. II*, ES 28, 337.

⁴³ Cf. *Cr. Bar. II*, ES 28, 337.

⁴⁴ Cf. *Cronicon de rebus alibi notis*, VILLANUEVA VIII 230.

⁴⁵ Cf. *Cr. Riv. I*, VILLANUEVA VIII 227-228, n. 2; *Cr. Bar. II*, ES 28, 337.

⁴⁶ Cf. *Cr. Bar. I*, ES 28, 333; *Cr. Bar. II*, ES 28, 339.

[31] Anno Domini M CC LXVI cepit Karolus frater Iodouici regis ffrancie comitis prouincie apuliam calabriam et siciliam, et deucit in campum apud beneuentum matfredum regem cicilie. [PLV; L-10; L-09; G; L-05; Cr Masc.]⁴⁷

[32] Anno Domini M CC LXX fecit fieri uelum in aquis mortis (*sic*) contra sarracenos Iodouicus dei gratia francorum VI nonas Julii et applicuit tunicium cum filiis suis et vxor filiorum suorum [39] et accepit cartaginem IX kalendas augusti et ibi mortuus est in pace [40].⁴⁸ [PLV; L-10; L-09.]

[33] Et regnauit pro eo philipus filius eius pro eo, quia duxerat vxorem filiam Jacobi dei gratia illustris regis Aragonum. [PLV.]

[34] Postea venit ad obsessionem predictam tunicii karolus dei gratia rex cicilie, patruus dicti philipi. Et VIII Idus octobris uenit odoardus rex anglorum sanguineus eius et omnes quasi infelices recesserunt.⁴⁹ [PLV.]

[35] Del comensament del mon entro a la natiuitat de crist ha v milia e CXCIX.⁵⁰ [PLV, L-10; L-09].

[36] Vnde versus anni IX nonaginta C V milia [Tempus] erat quando venit qui creauit omnia.

[37] De la natiuitat de jhesu crist tro a la mort de carle-|fol. 144r|-manyes hac DCCCXL anys e regnaua sent Gili. [PLV.]⁵¹

[38] Anno Domini M C minus vno anno ceperunt christiani ciuitatem iherusalem.⁵² [PLV; L-10; L-09; G; Cr Mas.]

[39] Anno Domini M C I^o decessit illustris comes de sent Gili. [PLV; L-10.]⁵³

[40] Anno M^o C IX, XII intus kalendas aprilis incipit domus de cistel». [PLV; L-10; G.]

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Text annalístic més endavant*

⁴⁷ Cr. Per., 17.

⁴⁸ Cf. Cr. Bar. II, ES 28, 339; Cr. Per., 18.

⁴⁹ Cf. Cr. Bar. I, ES 28, 333; Cr. Barc. II, ES 28, 339; Cr. Per., 18-19.

⁵⁰ Cf. Cr. Dert. I, VILLANUEVA V 233. ; Cr. Per., 10.

⁵¹ Cf. Cr. Per., 11.

⁵² Aquesta i les dues frases següents tenen el mateix tenor en català en el Cr. Dert. I, VILLANUEVA V 233 i en el Cr. Per., 11.

⁵³ Cf. Cr. Per., 11.

conegut amb el nom de «*Cronica comunia*».

3. Altres manuscrits: AHMB, ms. L-08, fol. XXV-XXIII, text en llatí; AHMB, ms. L-05, fol. XXXIIIra-XXXVIVb, text en català.

4. Catàlegs i bibliografia: Miquel COLL I ALENTORN, *La historiografia de Catalunya en el període primitiu*, dins «*Estudis Romànics*», III (1951-1952), 37-58; reproduït dins Íd., *Obres de Miquel Coll i Alentorn. I. Historiografia*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes – PAM 1991, 34-37.

II

El segon fragment és la nota sobre la presa de Barcelona per Almansur (a. 985). El fragment és idèntic al que encapçala en el nostre ms. el primer fragment de la *Cronica comunia*, com encapçala igualment el text de les *Canonicæ communes* del *Llibre Verd* de la catedral de Girona. Per què una repetició del fragment a tan poca distància? És probable que la causa sigui la nota rubricada que precedeix la segona transcripció: «*Intus librum maiorem Archiui regii barchinone reperii quandam cedulam papiream tenoris sequentis*». Seria inútil avui cercar aquella nota dins el que ha quedat del *Liber Feudorum Maior* –suposant que el *liber maior* sigui el *LFM*–, després del malmenament que va sofrir el gran recull entre 1784 i 1806.⁵⁴ Per aquest motiu la informació del nostre ms. adquireix un altre valor.⁵⁵

D'antuvi cal remarcar que la nota és redactada en primera persona del singular: «*reperii*». Un individu que no s'anomena fa constar la troballa d'un tros de paper que reputa interessant. La nota és personal. Podem suposar que és també original? Només ho desmentiria l'aparició d'una altra possible còpia o de l'*exemplar*.

⁵⁴ Cf. F. MIQUEL I ROSSELL, *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón. Reconstitución y edición*, vol. I, Barcelona, CSIC 1945, IX-X.

⁵⁵ La importància de l'episodi com a referent originari pel que serà la consciència col·lectiva i com a punt de partida d'una historiografia «nacional» ha estat posada en relleu per Michel ZIMMERMANN, *La prise de Barcelone par Al-Mansur et la naissance de l'historiographie catalane*, dins *L'historiographie en Occident du Ve au XVe siècle*, dins «*Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest*», 87 (1980), 191-218; traduït en català dins Michel ZIMMERMANN, *La presa de Barcelona per Al-Mansur i el naixement de la historiografia catalana*, dins *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural*, Edicions 62, Barcelona 1989, 71-96 i 191-203.

Es pot fer la hipòtesi que la procedència de la nota, és a dir, la seva existència dins un dels reculls documentals més prestigiosos que hi ha hagut a l'arxiu reial de Barcelona, podia fer respecte. Ara bé; qui, en una data indeterminada, hauria intercalat al *LFM* el fragment de paper que contenia el text de la nota referent als fets del 985? La nota sobre la presa de Barcelona per Almansur es troba en la *Cronica comunia*, i aquesta, ho acabem de veure, és un dels elements que els prohoms barcelonins fan figurar al capdavant dels seus llibres de privilegis. Com que la cèdula intercalada al *LFM* té el mateix tenor que la nota de la *Cronica comunia*, cal pensar si el fragment ha viatjat des de l'arxiu reial cap a la *Cronica comunia* o si és un element transportat des de l'arxiu de la ciutat cap al reial. Ens fa l'efecte que als ulls del nostre copista la presència de la cèdula a l'arxiu reial tenia un cert pes, i per això el tornava a copiar a part, esbombant la notícia de la seva existència en aquell arxiu. El nostre copista era una mica ingenu? Potser no ho era gens.

El fragment que ens ocupa és relativament recent en la tradició historiogràfica. Quan els annals catalans més vells que s'han conservat, el *Rivipullense I* o *Chronicon alterum Rivipullense*, segons el nom que li va donar L. Villanueva, redactat el segle XI, es refereixen als fets de 985, ho fan amb l'assentament d'una sola frase: «985. Capta fuit Barchinona a sarracenis».⁵⁶ L'*Alterum chronicon Rotense*, de la segona meitat del segle XI, repeteix la notícia amb els mateixos mots: «Anno DCCCCLXXXV capta fuit Barchinona a sarracenis».⁵⁷ El *Cronicó de Sant Cugat* (1153-1162) és una mica més llarg i precís en la datació: «Anno autem xxx^o regni eius (Leotarii) capta est et destructa a sarracenis Barchinona in Era M^a xx^a iiii^a, ii nonas iulii, feria ii^a, luna xiiii^a».⁵⁸ El *Chronicon Barchinonense I* segueix els anteriors en sobrietat: «Tertio nonas Julii anno DCCCCLXXXV fuit capta civitas Barcinonensis a Paganis».⁵⁹ La primitiva redacció dels *Gesta Comitum Barchinonensium* clou aquest període amb un estil narratiu idèntic: «Huius Borrelli comitis temporibus ciuitas Barchinona a sarracenis capta et deuastata est, anno dominice incarnationis

⁵⁶ VILLANUEVA V 244.

⁵⁷ VILLANUEVA XV 333.

⁵⁸ Cf. Miquel COLL I ALENTORN, *El Cronicó de Sant Cugat*, dins «Analecta Montserratensia», IX (1962), 245-259; reproduït dins ÍD., *Obres de Miquel Coll i Alentorn. I. Historiografia*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes – PAM 1991, 65-82, esp. 80.

⁵⁹ ES 28, 331. El mateix es pot llegir en el *Chronicon Barchinonense II*, ES, 28, 337.

DCCCCLXXXV».⁶⁰ El fragment de la *Cronica comunia* deriva de la tradició i en conserva l'apunt annalístic essencial, bo i afegint-hi la dada llegendària de la mort del comte Borrell i dels cinc-cents cavallers a la batalla de Rovirans, amb la catapultació de llurs caps al bell mig de la plaça de Sant Just. La llegenda de la mort del comte i tot allò macabre que segueix fa fortor de pòsits locals barcelonins. El comte Borrell no va morir el 985. La *Cronica comunia* conté, evidentment, un element llegendari dotat de poder de seducció per a imaginacions àvides de sensacions fortes. El més lògic, doncs, és pensar que el redactor de la nota feia la viu-viu a la ciutat, probablement en ambients de l'administració municipal. En conseqüència, és just pensar que la cèdula emigrà cap als ambients cortesans des de la ciutat.

El fet que la cèdula pogués volar d'un despatx a un altre delata el seu caràcter de constructe literari. No era un fragment annalístic asèptic, que només hauria pogut viatjar amb tota l'obra morta dels altres fragments. Era un element llegendari –és a dir, edificant i propagandístic– que es podia intercalar en una *Cronica* purament annalística per subvertir el seu tedi letal i conferir-li almenys un instant de *pathos*. De la mateixa manera que s'hi ficava, es podia multiplicar per anar a amenitzar altres reculls d'escriptures comtals rígides i estereotipades.

Si la comparem amb les versions posteriors que contenen altres elements d'elaboració fantasiosa, com és ara la de la *Crònica de Sant Pere de les Puebles*,⁶¹ es veu a ull nu que la nota de la *Cronica comunia* no ha nascut en ambients eclesiàstics. No hi ha al·lusió a càstigs divins, lluita de religions ni a elements doctrinals com els que es poden llegir en altres versions. La plasticitat ferotge de la catapulta inundant la plaça de Sant Just i Pastor amb cinc-centes testes degollades faria pensar més aviat en ambients de teatre, de mimesi escènica,

⁶⁰ L. BARRAU DIHIHO i J. MASSÓ I TORRENTS, *Gesta Comitum Barcinonensium (Cròniques Catalanes II)*, Barcelona 1925, 6, línies 7-9. Cal esmentar encara el ms. –dels primers anys del segle XIII– ACA Sant Cugat 46, fol. 159v: «Anno autem XXXI regni eius capta est et destructa a sarracenis Barchinona in era MXXIII, II nonas iulii, feria II, luna XIII».

⁶¹ Cf. Stefano M. CINGOLANI, *Historiografia al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291)*. Edició i estudi de textos inèdits: 5. La *Crònica de Sant Pere de les Puebles i les Gesta Comitum Barcinonensium IV*, dins «BRABLLB» L (2005-2006), 143-195, espec. 155-170.

de representació popular.⁶² La mala bava antisarraqina cova entre línies, però l'element destinat a colpir la imaginació no és un discurs, sinó una imatge. Això porta a plantejar la qüestió de qui pot haver ideat la llegenda i amb quines finalitats. Cal dir que no tenim elements per resoldre-la?⁶³ Com sigui, semblaria plausible que el municipi integrés el fragment en la *Cronica comunia* i aquesta en els llibres de privilegis i que algun responsable de l'Arxiu Reial s'encarregués d'integrar una còpia de la nota sobre la presa de Barcelona per Almansur, intercalant-la en forma soltera al *LFM*. El gest traeix una convicció compartida: La història de la ciutat és consubstancial amb la del comtes. El fragment llegendari ho tematitzava plàsticament: en caure Barcelona, queia també el comte Borrell amb tota la seva cavalleria. Els funcionaris de l'arxiu reial i del municipal intercanvien la nota com un fet de rutina.

Que el copista del nostre ms. hagi volgut recopiar el tenor de la nota annalística recalcant que copiava una cèdula intercalada al *LFM* revela la consciència comuna de la unitat de la història de Barcelona i la de la dinastia dels seus comtes. Per a un barceloní del pas del segle XIV al XV la dada és la cosa més natural del món.

Per tant, el fragment analitzat té el valor afegit d'informar que l'arxiu reial era sensible a incorporar una nota separada sobre la presa de Barcelona per Almansur, provinent de la *Cronica comunia*, en la qual es palesava la unitat entre el destí de la ciutat i el de la dinastia comtal catalana. Si no fets nous, almenys es documenten determinats estats d'esperit.

1. Foli 144r: «(rúbrica) Intus librum maiorem Archiui regii barchinone reperii quandam cedula[m] papiream tenoris sequentis (sic) (fi de rúbrica):

Anno domini DCCCC LXXX, v kalendas iulii regnante lotoario (sic) rege francorum fuit obsessa ciuitas barchinone a paganis et fuerunt interfecti

⁶² L'abundància d'elements llegendaris en les versions de la caiguda de Barcelona a mans d'Almansur induïa Miquel COLL I ALENTORN, *La Crònica de Sant Pere de les Puellas*, dins «I Coloqui d'Història del Monaquisme Català», vol. II, Santes Creus 1969, 35-50, reproduït dins *Obres I*, 99-111, a proposar la hipòtesi d'un possible poema narratiu sobre el fet, amb concessions a la fantasia, pàg. 110, nota 30.

⁶³ En el treball de Stefano M. CINGOLANI acabat d'esmentar hi ha un estudi a la menuda de possibles elements que intervenen en la formació de la llegenda, confusions incloses, i un principi de revisió de la importància de l'escomesa del 985 en l'aspecte historiogràfic.

D milites cum borrello in vallense in loco qui dicitur Rouiracius et eorum capita adduxerunt barchinonam et cum fundibulo proiecerunt in platea ante martirum justí et pastoris. et eadem die capta fuit ciuitas».

2c. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Nota annalística amb elements llegendaris de la presa de Barcelona per Almansur (a. 985)*.

3c. Altres manuscrits: a) en llatí: Barcelona, AHMB, ms. L-08, fol. XXv; ms. L-09, fol. ; ms. L-10, fol. XXXIIIra, línia 29-; BC, ms. 485, fol. 247r; Girona, ACG, ms. 7, fol. CCXCVI; Madrid, BN, ms. 18060, fol. 138r - 140r; b) en català: AHMB, ms. L-05, fol. XXXIIIra.

4. Catàlegs i bibliografia: F. FITA, *Destrucció de Barcelona por Almanzor, 6 de junio 985*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», VII (1885), 189-192; F. CARRERAS CANDI, *Lo Montjuich de Barcelona*, dins «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», VIII (1903), 199-450, esp. 307-328; J. M. VILLÀS VALLICROSA, *Els textos d'historiadors musulmans referents a la Catalunya carolíngia*, dins «Quaderns d'Estudi», XIV (1922), 125-161, especialment 160-161; Michel ZIMMERMANN, *La prise de Barcelone par Al-Mansur et la naissance de l'historiographie catalane*, dins «Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest», 87 (1980), 203 (traduït en català dins ID., *ib.*, *En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural*, Barcelona, Edicions 62, 71-96); Miquel BARCELÓ, Gaspar FELIU, Josep M. SALRACH, Manuel SÀNCHEZ, Michel ZIMMERMANN, *Barcelona fa mil anys: l'assalt d'Al Mansur*, dins «L'Avenç», 84 (juliol 1985), 28 (570)- 60 (602).

5c. Edició: Miquel COLL I ALENTORN, *La marxa cap a la independència de Catalunya (877-988)*, dins *Obres de Miquel Coll i Alentorn. III. Història/2*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes – PAM 1992, 229.

III

El tercer fragment és una còpia imperfecta o molt selecta, en català, d'una cronologia dels reis de França a partir d'Hug Capet. El fet seria singular, si no fos que, a desgrat d'alguna petita diferència, no es tracta de res més que de la traducció en català del fragment final del text llatí de la *Cronica regum Francie*, que ja hem vist com en els mss. barcelonins L-09 i L-10 ha estat separat de *Cronica comunia* i la precedeix. Volem remarcar que no hi ha correspondència estricta amb els passatges paral·lels de la traducció en català de la *Cronica regum Francie* continguda al ms. barceloní L-05, tractant-

se, doncs, de dos textos de contingut igual i redacció diferent, tal com el lector podrà comprovar pel seu compte. Pel que fa a la darrera frase sobre el canvi del sistema de datació dels documents públics, limitem-nos a dir que és una redacció reduïda a l'essencial de la nota sobre el concili del 1180, sense referència al dit concili, ja transcrita supra 3, I, 1, al final.⁶⁴ Dels problemes de cronologia insinuats ací en parlarem més avall.

1. Foli 144r: «Primo Hugo Rex de ffrança a regnar anno domini D CCCC e regna X anys.

Item robert fill dell corainca (*sic*)⁶⁵ e regna Domini DCCCC XC III (*seq* anys *cancell*) e regna XXVI anys.

Item enricus fill de robert comensa a regnar anno Domini M XXIX e regna XXIX anys.

[fol. 144v] Item philip fill de Enrich comenca aregnar anno Domini M^o LVIII° e regna XLIX anys.

Item lodouich fil de philip comensa aregnar anno Domini M C VII e regna XXIX anys.

Item lodouich lo [*espai en blanc*] anno Domini M^o C XXXVI e regna XLIII anys.

Apres comensas a metre en cartes en barchinona lo canalar de la incarnacio de Jhesu christ anno Domini M^o C^o LXXX° .

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Cronologia dels reis de França des d'Hug Capet fins a Lluís el Jove i nota sobre el canvi de datació acordat l'any 1180*.

IV

El quart fragment és una peça literària qui sap si versificada, de la qual no en coneixem cap més còpia ni sabríem a qui atribuir. Resumeix molt succintament la història de la reconquesta: des de les muntanyes on havien quedat arraulits

⁶⁴ Per a l'existència real del dit concili, que ha estat discutida, les circumstàncies polítiques que el van caracteritzar i la decisió que s'hi va pendre de canviar el sistema de la datació en els documents públics catalans, cf. A. MUNDÓ, *El Concili de Tarragona de 1180: dels anys dels reis francs als de l'Encarnació*, dins «AST», 67/1 (1994), XXIII-XLIII.

⁶⁵ Probable corrupció per «començà».

després de l'entrada dels àrabs a Espanya, les «gotice gentes» inicien la recuperació. El cas de Catalunya és a part, perquè fou Carlemany qui va recuperar la Catalunya Vella, lliurant-la al comte de Barcelona, i aquest va conquerir la Catalunya Nova. La síntesi és ràpida, obvia completament Aragó i és clara en el seu intent de subratllar els orígens carolingis particulars de Catalunya.

1e. «Cetubales⁶⁶ grece Romane gotice gentes | Hec successiue hispaniam tenerunt | Post lafet mortem quo ad cenes (*sic*) Julianus | Eam expulsis gotis tradidit agarenis | Relictis paucis in montaneis pre excelsis | Qui post paulisper eandem recupperarunt | excepta tota cathalonia cuius partem | Carolus eripuit a manibus paganorum | Que pars a cumptis (*sic*) dicitur Cathalonia vetus | Quamque dedit Carolus ex tunc comiti barchinone | Qui partis relique vi expulit sarracenorum (*sic*) | Et que a multis dicitur Cathalonia noua».

23. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Versos (?) sobre la història d'Hispania i la formació de les dues Catalunyaes*.

⁶⁶ Els setúbals són un invent de R. Jiménez de Rada. El prestigi d'aquest a Catalunya explica la presència dels setúbals en textos catalans. Cf. *Crònica General de Pere III el Cerimoniós, dita comunament de Sant Joan de la Penya. Primera edició del seu text català. Transcripció, prefaci i notes per Amadeu-J. SOBERRANAS i LLEÓ*, pàg. 19 (cap. I): «Segons que hauem llest en molts llibres, lo primer hom que es poblà en Espanya hac nom Túbal, del qual exí la generació dels ibers, així con açò dien Isidoro et Jerònim, e foren nomenats per lo nom de Túbal, cetúbals... E aquests cetúbals se poblaren en la ribera d'Ebre»; Berenguer DE PUIGPARDINES, *Sumari d'Espanya*, ed. Joan. IBORRA, València, Universitat de València (Fonts històriques valencianes 3), 2000, cap. 5, p. 42: «... del primer o cinquè fill de Jáfet ixqueren los ybreus, apellats centubals, après la partició de les aygües; e feren lur primera població en Espanya prop Ebro, qui-s diu huy Eposta. Aquests [cetubals], lexades certes letres de lurs noms, prenint lo nom del riu, foren dits celtiberans, que és en lo cerquíit dels monts Pirineus ...»; Jeroni PUJADES, *Corònica Vniuersal del Principat de Cathalunya*, Barcelona, lib. I, c. VIII, fol. 6va: «... Y apar, que primer fou diuidida [Espanya] en Celtica, y Cetubalia...»; c. IX, fol. 8ra: «... Y proseguixen Viladamor, y Beuter dient, que al entrar Tubal en lo que avui es Espanya descubri vnes montanyes molt altes, les quals anomena Cetubals, que apres de temps foren ditas Pirineas...»; c. XI, fol. 10rb-va: «... anomenaren ells [*els Hiberos*] tambe aquell riu Hiberu, y a tota la terra que es della del riu, anomenaren Celtiberia, ajustant los dos noms. Celtes | y Hiberos, y la terra deça del riu, retingue lo nom de Cetubalia, com baix ho tornarem a tocar ...»; ib., fol. 10vb: «... De creurer es que degue pasar [*Tubal*], per lo mateix affecte de poblar aquella terra [*Mauritania*], com feya a Cetubalia»; c. XII, fol. 11ra: «...Axi que direm que mort Tubal li succehi en la senyoria de Cetubalia son fill Hiberu ...»; ib., fol. 11vb: «... y axi los de nostra Cathalunya se digueren Cetubals, retenint lo nom vell ... Tambe estich yo en dubte si asso de diuidirse la terra en dos nacions, y parts, o noms de Celtiberos, y Cetubals, y lo nom de Celtiberos comensa en aquest temps ...».

La cronologia dels reis francs que segueix és molt semblant a la que els dos llibres de privilegis barcelonins anomenen *Cronica Regum Franciae* i a la que hom troba als crònicons *Barcinonense II* i al *Cronicon Rotense*. Si la llista del *Barcinonense II* arrenca amb Carlemany, el *Rotense* comença amb Pipí, com el text del nostre ms. Aquest coincidiria amb el *Rotense* si no hagués assenyalat l'any inicial de cada regnat, si hagués esmentat l'interregne que el *Rotense* esmenta després del rei Odó, si s'hagués saltat el regnat brevíssim de Lotari II i si després del rei Felip I no hagués allargat la llista amb quatre reis més. De fet, sense que en sigui una còpia, la cronologia dels reis francs donada pel ms. gironí coincideix en tot i per tot amb la que hom troba al final de la *Collectio canonum*, mal dita *Cesaraugustana*, d'ACA, Fons Sant Cugat ms. 63, fol. 225v,⁶⁷ però no amb la que reporta el ms. 47, fol. 159v, del mateix fons, de la primera meitat del segle XIII, la qual presenta divergències en anys de regnats diversos.⁶⁸

1. [1] «Pipinus incepit regnare DCC XIII° et regnauit annis XXXVII.

[2] Carolus magnus incepit regnare DCCLI^o et regnauit annis XLVII. [fol. 145r |

[3] Lodouicus filius eius incepit regnare DCCXCVIII et regnauit annis XXXIII.

[4] Lotarius incepit regnare DCCCXXXI et regnauit annis II.

[5] Karolus frater eius incepit regnare DCCC XXXIII et regnauit annis XXXIX et mensibus tribus.

[6] Lodouicus filius eius incepit regnare DCCC LXXII et regnauit annis VI.⁶⁹

[7] Karolus frater eius incepit regnare DCCCLXXVIII et regnauit annis VI.

[8] Karolus de baugeria incepit regnare DCCCLXXXIII^o et regnauit annis III.

[9] Oto incepit regnare DCCCLXXXVIII et regnauit annis X.

⁶⁷ Publicada per F. UDINA MARTORELL, *El Archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*, Barcelona 1951, 53. La llista del ms. ACA, Sant Cugat 63 es troba també als mss. de la BNF lat. 3876 i de la BAV, vat. lat. 5715.

⁶⁸ Publicada *ib.*, 52-53.

⁶⁹ Seguidament hom omet el rei Lluís III.

[10] Karolus filius Lodouici incepit regnare DCCCXCVIII et regnauit annis XXXIII.⁷⁰

[11] Lodouicus filius eius incepit regnare DCCCCXXI et regnauit annis XVIII.

[12] Lotarius filius eius incepit regnare DCCCCLXXXII et regnauit anno I.⁷¹

[13] Vguo magnus incepit regnare DCCCCLXXXIII et regnauit anno X.

[14] Roberto (*sic*) filius eius incepit regnare DCCCXCIII et regnauit annis XXXVI.

[*fól. 145v*] [15] Enricus filius eius incepit regnare M XXIX⁹ et regnauit annis XXIX.

[16] Philipus eius filius eius (*sic*) incepit regnare M LVIII et regnauit annis XLIX.

[17] Ludouicus incepit regnare M C VII et regnauit annis XXIX.

[18] Ludouicus junior incepit regnare M C XXXVI et regnauit annis XLVIII.

[19] Philipus eius filius incepit regnare MCLXXX et regnauit annis XLVIII.

[20] Lodouicus eius filius incepit regnare M CCXXVIII et regnauit annis II.

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Cronologia dels reis francs des de Pipí a Lluís VIII*.

VI

Una de les conquestes de la historiografia catalana de la segona meitat del segle XX ha estat el replantejament de les qüestions relatives a la cronologia dels reis francs.⁷² El replantejament ha consistit a dibuixar

⁷⁰ Abans de morir, Carles el Ximple fou deposat per l'intrús Robert I (922-923), ací omès, com Raül o Radulf (923-936).

⁷¹ El succeí el seu fill Lluís V el Gandul, mort al cap d'un any.

⁷² Cf., a títol orientatiu, J. A. MARAVALL, *Sobre el sistema de datación por los reyes francos en los diplomas catalanes*, dins «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», 60, 2 (1954), 316-374; R. D'ABADAL, *Els primers comtes catalans*, Barcelona 1958, 339-341 i 343; A. MUNDÓ, *La datació de documents pel rei Robert (996-1031)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 4 (1967), 13-34; G. FELIU I MONTFORT, *La cronología según los reyes francos en el condado de Barcelona (siglo X)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 6 (1969), 441-462; Michel ZIMMERMANN, *La datation des documents catalans du IXe au XIIe siècle, un itinéraire politique*, dins «Annales du Midi», 93 (1981), 345-375 (traduït en català dins ID.,

un panorama més aviat complicat i no exempt de trampes, al capdavant insoluble; al mateix temps ha fet emergir morunys orientatius que s'han demostrat sòlids. Tant, que han tingut la virtut de desbaratar la cronologia carolíngia oficial francesa elaborada per a Catalunya per erudits francesos de primera línia del segle XIX.

Les tres notes que segueixen els textos annalístics del nostre ms. i que ara hem d'examinar tenen interès perquè constitueixen un testimoni de la preocupació que causà als arxivers de Catalunya i als professionals del dret o de la política la interpretació i la fixació de la cronologia dels reis francs.

Anscari Mundó, pioner els nostres dies en posar sobre la taula el problema i el principi de la seva solució, va buscar en els documents mateixos la clau per endevinar com es podia fixar la data d'inici dels regnats dels reis francesos. Cercava tres menes de documents: «La primera categoria la formen els documents solemnes que... presenten altres sistemes cronològics com són: els anys de l'encarnació, els de l'era hispànica, o la indicció. La segona categoria de documents útils per a la demostració són els que indiquen el dia de la setmana i el dia del mes en què fou realitzat l'acte jurídic; són molt rars. Una altra mena inclou els grups de documents referents a diverses etapes d'una mateixa acció jurídica ...».⁷³ No és el moment de comentar ara com

En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació cultural, Barcelona 1989, 39-69; I. PUIG I FERRATÉ, *El comte Artau III del Pallars Sobirà presoner a la ciutat de Saragossa (1111). Notes sobre la datació de documents pels anys dels reis de França Felip I (1060-1108) i Lluís el Gros (1108-1137) a Catalunya*, dins «La ciudad de Zaragoza en la Corona de Aragón. X Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Comunicaciones», Zaragoza 1984, 467-478; *El monestir de Santa Maria de Gerri (segles XI-XV). I. Estudi històric*, Barcelona, IEC 1991, 135-138; A. MUNDÓ, *El Concili de Tarragona de 1180: dels anys dels reis francs als de l'Encarnació*, dins «AST», 67/1 (1994), XXIII-XLIII; J. BAUCCELLS I REIG, *Datació dels documents de la catedral de Barcelona. I. Els sistemes de cronologia (segles IX-XIII)*, dins A. FÀBREGA I GRAU, *Diplomatari de la catedral de Barcelona. Volum I. Documents dels anys 844-1000*, 42-51; *Datació dels documents de la catedral de Barcelona. II. Cronologia dels documents en els segles IX i X*, dins *ib.*, 144-155; *La cronologia a Catalunya i a Barcelona en particular*, dins «Calligraphia et Tipographia, Arithmetica et Numerica», vol. VII de «Rubrica, Paleographica et Diplomatica Studia», Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval i Paleografia i Diplomàtica 1998, 7-99; G. FELIU, *Cronologia*, dins VV. AA., *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, Barcelona, Fundació Noguera 1999, 154-215; J. BAUCCELLS I REIG, *Pràctica cronològica i diversitat al segle XI en els documents de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona*, dins VV. AA., *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona*, Barcelona, Fundació Noguera 2006, 185-26.

⁷³ A. MUNDÓ, *La datació*, o. c., 22.

Mundó va aplicar el seu mètode i els resultats que li va donar. Després d'ell, i acceptant sense cap reserva els seus principis, d'altres, i assenyaladament el malaguanyat Gaspar Feliu, han furgat a diversos arxius locals o en conjunts més vastos de documentació i han tingut l'oportunitat de confirmar la manera de procedir de Mundó, no sense deixar d'assenyalar tal vegada una anomalia, tal vegada una excepció, tal vegada una perplexitat.

El nostre ms. aporta la prova que, almenys entre el segle XIV i el XV, arxivers i notaris catalans havien copsat que la datació pels anys dels reis francs era problemàtica i s'havien preocupat de trobar-hi algun principi de solució. Per a ells la qüestió bàsica no era, naturalment, saber si l'any dels reis francs s'havia de computar a partir del 24 de juny o a partir del 24 d'octubre, sinó la dificultat prèvia: saber a quin any de l'era cristiana corresponia cada any dels reis francs. Si tenim en compte que la datació pels anys dels reis francs en documents públics catalans havia durat des del segle IX fins al segle XII, és comprensible que per a uns homes de finals del XIV, és a dir, al cap de dos-cents anys, aquella datació fos encara pròxima, incomparablement més que no ho és per a nosaltres. Avui no sabem, però, fins a quin punt havien copsat els diferents aspectes de la problemàtica, perquè el nostre ms. no ho dirà. Sí que revela una distància psicològica respecte d'aquella documentació, perquè l'instrument esmentat en la tercera nota que publiquem és qualificat com a *antiquum*. I revela també que la preocupació per traslladar a una cronologia general la cronologia particular dels diversos reis francs tenia els seus motius.⁷⁴ El que no deixa de causar una certa impressió és que el principi de solució que van buscar alguns professionals medievals del document escrit coincideix amb el primer principi que proposarà i cercarà Mundó sis segles més tard per solucionar un altre problema derivat del primer: van anar a la recerca de documents que, ultra els anys del rei franc, presentessin altres formes de datació.

Les tres notes afegides en la darrera cronologia dels reis francs que reporta el nostre ms. corresponen a la senyalització de tres documents

⁷⁴ Un motiu segur és la variació en l'ordre dels noms dels reis i en els anys atribuïts a cada regnat, tal com es constata en la tradició dels diferents annals. En algun moment dels segles XIII-XIV, la variació devia ésser constatada com un inconvenient major i, a més, impossible de solucionar. Podria ésser un símptoma d'aquest pessimisme el fet que cronologies diverses es van copiant sense alteració ni intents de concòrdia, fins i tot en un mateix manuscrit, com és ara el nostre.

amb datació doble: la datació AD i la datació pels anys del rei de França. En detectar en aquests documents la doble datació, esdevenia possible dreçar una cronologia dels reis francs, almenys d'alguns d'ells, sobre bases sòlides, per rudimentari que fos el resultat. El fet que les tres notes vagin darrere una cronologia dels reis, indica quin sentit tenien i quin interès hi havia per conservar-les i transmetre-les. Són un instrument historiogràfic autèntic, deliberadament buscat i trobat. Un dia es constata en un document que a) els idus de setembre de 1148 = any 12 de Lluís el Jove; b) el 1 desembre de 1182 = any 3 del rei Felip August; c) el 18 de les calendes d'octubre del 1078 = any 18 del rei Felip I. No entrarem ara a esbrinar fil per randa tots els problemes implicats en aquestes senzilles equacions, ni tan solament el problema de si són veritat i en quines condicions. Hem de limitar-nos a valorar la professionalitat dels arxivers i/o jurisperits que, en el pas del segle XIV al XV, possiblement ja abans, van escarrasar-se per trobar una orientació seriosa, que els permetés dreçar una cronologia viable per als documents dels quatre primers segles de vida catalana.

Tot el que acabem de dir planteja problemes.

És veritat que durant l'Edat Mitjana tothom anava a les palpentes quan es tractava de comprendre la datació de documents antics? Les llistes dels reis francs acompanyen alguns annals, ja està vist, i ho corroboren els nous testimonis que avui hem adduït, el ms. 11 de la BDSG i el *Llibre Verd* de l'ACG.⁷⁵ En companyia d'uns annals, la llista pren sobretot el caràcter d'instrument auxiliar. En un llibre de privilegis, assenyaladament si la llista conté els anys dels diversos regnats i els corresponents de l'Era o de l'AD, l'instrument és una eina de precisió cronològica al servei dels juristes.

La utilitat real de les llistes és qüestionada pel fet que hi ha almenys un testimoni, el ms. 588 de la BUB, que demostra que ja el segle XIII hom s'havia basquejat per inserir qualsevol fet de la cronologia catalana en una cronologia universal. En els folis 13r-42v, aquest manuscrit conté una taula cronològica en què hom hi troba caselles per als anys de l'Era, el cicle quinzenal, els AD, la indicció, les epactes, el número d'or, els cicles i els dies de la festa de Pasqua. Elaborat a Ripoll, el ms. és el testimoni fefaent

⁷⁵ Encara hi podem afegir el ms. 24 de la BDSG, fol.viv, en què la llista de reis francs acompanya un manuscrit de constitucions sinodals i conciliaris tarraconenses.

d'un treball cronològic i annalístic ambiciós; no en podem ara estudiar les fonts ni els resultats.⁷⁶ Costaria de creure que aquesta taula hagués quedat oblidada en un racó del monestir i que ningú més no hagués pogut accedir a una informació tan preciosa, deixant ara a part l'interès de les notes annalístiques, de les successions dels reis francs i dels comtes de Barcelona, de l'extens obituari que presenta el ms. en qüestió de comtes, bisbes i abats, la relació de conquestes, etc. Les taules pasquals són un instrument de treball imprescindible abans, durant i després de l'Edat Mitjana.

Però desenganyem-nos, el món dels juristes, dels notaris i fins i tot dels arxivers no tenia un accés fàcil i directe a taules cronològiques d'una certa complexitat. Hem topat amb un text que ho demostra:

«Quoniam inter publicationes quorundam instrumentorum antiquorum non ponuntur anni dominice incarnationis, sed solummodo ponuntur Regis Iodoyci senioris uel Regis Iodoyci iunioris anno tali, quia numerus iste quibusdam tabellionibus incognitus esse dignoscitur, sciendum est quod ubicumque fit mentio Iodoyci senioris computandi sunt anni ab anno M^o centesimo septimo, quo proprie Iodoycus senior cepit regnare, usque ad ultimam diem illorum annorum domini quos tempore computationis computabis, scilicet M CCC^o III° (*sic*) et cet.; et quot anni supererunt, deductis tot quot instrumentum facit mencionem ipsum Regnasse, tot anni supererunt. Si uero instrumentum facit mencionem de Iodoyco iuniore, incipies computare ab anno M^o C^o XXX° VI°, in quo ipse cepit regnare, et ita numerabis ut supra».⁷⁷

El fragment no pot ésser més clar. Hi és tot: la incomoditat dels notaris davant una dada que no dominen i la regla pràctica per sortir del pas en el cas de dos regnats precisos. Fins ara no sabem que s'hagin recollit sistemàticament aquest tipus de notes referents a la cronologia, explícites com la que acabem de transcriure o tàcites com les que transcriurem tot seguit. El conjunt fa tocar amb les mans que, a desgrat de la capacitat d'elaborar taules cronològiques complexes, durant l'Edat Mitjana aquestes no eren d'ús

⁷⁶ Stefano Maria CINGOLANI ha preparat l'edició i l'estudi d'aquest «Chronicon Ripullense», juntament amb els de tota la sèrie ripullense, en un volum d'aparició imminent a la col·lecció «Fonts històriques valencianes, Monuments d'Història de la Corona d'Aragó».

⁷⁷ Cf. BC, ms. 485, fol. 231v.

comú. Aquest seria el fet que origina l'interès pels documents de cronologia múltiple, trobadors en gairebé tots els dipòsits arxivístics, ni que sigui en nombre reduït. Representava una manera de disposar d'indicadors fiables per a una informació suficient i limitada, en no tenir a mà taules cronològiques d'elaboració tècnica complexa, sense dubte difícils d'obtenir.⁷⁸

Els tres darrers fragments que publiquem demostren que hi va haver en la Catalunya baixmedieval consciència crítica a propòsit dels problemes de la cronologia dels reis francs, i que hom havia cercat una possible via de sortida allà mateix on l'han cercada i tornada a trobar els investigadors catalans sis-cents anys més tard: en els documents de l'època que duïen més d'un sistema de datació.

Els estudis alludits més amunt⁷⁹ han posat en relleu que a partir de la mort de Robert el Piadós es desenvolupa a Catalunya, fins a esdevenir corrent, la pràctica de datar documents pels anys de l'Encarnació, datació acompanyada de la de l'any del regnat del sobirà francès; amb el pas del temps la datació pels anys de l'Encarnació apareixerà cada cop més en solitari. És natural, doncs, que els notaris i arxivers catalans medievals trobessin el que buscaven en documentació d'aquest període, i potser això explicaria que les tres notes que transcrivim es refereixen als regnats dels darrers reis francesos, Lluís el Jove, Felip I i Felip (II) August. Les notes historiogràfiques del ms. gironí corresponen, doncs, a un tipus de documentació que sabem i se sabia aleshores que abundava.

Avui és possible regirar molta documentació altmedieval catalana, gràcies a l'aparició incessant des dels anys trenta del segle XX d'edicions de cartorals, llibres de privilegis, llibres verds, grocs i vermells, catàlegs de pergamins, col·leccions documentals i altres tipus d'estudis i edicions de documents. El projecte de *Catalunya Carolíngia* publica sistemàticament tota la documentació catalana anterior a l'any mil, els volums de *Catalunya romànica*

⁷⁸ El ms. 24 de la BDSG, relativament tardà, a l'indret ja citat, forneix una altra prova de la raresa de taules cronològiques complexes. La prova és indirecta, perquè el ms. delata un procediment grosser i enginyós a la vegada per inserir la cronologia dels reis francs dins l'era cristiana: després de reproduir la llista dels reis francs amb els anys de durada de cada regnat, els suma tots i obté el resultat de 483 anys. Aleshores resta aquesta quantitat de 1180, any en què a Catalunya s'adopta el còmput de l'AD, i obté l'any 707 com a any primer del regnat de Pipí, primer rei del còmput.

⁷⁹ Cf. supra, nota 72, la bibliografia que hi és citada.

han vulgaritzat una part significativa de la documentació de tot el període romànic i el lector ens excusarà de fer un elogi, que seria forçosament llarg, de la tasca que en aquest aspecte mena la Fundació Noguera. Així, ara es pot llegir documentació altmedieval provinent de tots els racons de Catalunya, la major part de les vegades ben estudiada i presentada amb garanties crítiques. Els notaris, polítics i arxivers medievals catalans no ho tenien pas tan bé, limitats com estaven a manejar sobretot documentació local; en el cas de Barcelona era més abundant gràcies als fons de l'arxiu reial, sense punt de comparació amb cap altre indret del Principat; però continuava essent local. Hem tingut la sort de poder identificar el document al qual es refereix la primera nota, justament un document del *LFM*, regestat per Miquel i Rossell en la seva edició del magne recull, i abans per Monsalvatje, segurament en una còpia diferent. El fet ens situa en un context precís: som a Barcelona i es treballa amb fons arxivístics que eren a l'abast. Els altres dos documents al·ludits en les notes segona i tercera s'han escapat de moment a la nostra percaça. Si al final s'esbrinava que també pertanyen a fons de l'ACA, l'origen de totes tres notes es confirmarà com netament barceloní.

Afegirem, per acabar, que cap dels tres documents assenyalats en les tres notes del ms. gironí no ha estat utilitzat, que nosaltres sapiguem, en estudis recents de cronologia carolíngia i comtal de Catalunya.

1a. Folis 145v-146r. Fol. 145v, *inc.*: «In quodam instrumento quod poncius de ceruaria fecerat Comiti barchinone super dando sibi quoddam castrum per iniuriam quam sibi fecerat quia sororem suam rapuerat continetur quod ipsum instrumentum fuit factum Idus septembris anno domini M^o C XL VIII° regni Iodouici junioris anno XII°».

2a. Identificació de l'autor i obra: *Carta donationis et emendationis super Castro Follit [de Riubregós], quam Pontius de Ceruaria fecit venerabili Raimundo, comiti Barcinonensi, pro iniuria quam ei intulerat super sorore sua [Almodi], scilicet, quam ei rapuerat.*

3a. Altres manuscrits: ACA, Reial Patrimoni, classe 1^a, B 3, *Liber Feudorum Cervariae et Tarregae*, fol. lv.

4a. Catàlegs i bibliografia: F. MONSALVATJE I FOSSAS, *Colección Diplomática del Condado de Besalú*, XI, Olot 1901, 449, que el troba a l'Arxiu Reial, *Vicarium primum*, fol. 23v; X. MIQUEL I ROSSELL, *LFM* I, n. 184-185.

1b. «In quodam intrumento quod est inter castlanum castri galini et fabrum eiusdem castri super fabrica continetur quod instrumentum fuit factum kalendis decembris anno M^o C LXXXII Regni Regis philipi III».

1c. «Item (sic) quodam antiquo instrumento quod abbas sancti benedicti de bagiis produxit ad probandum quod domus de solius sita in termino de callets debet teneri in feudum pro suo monasterio, est tale kalendarium: facta carta istius donationis XVIII kalendas octobris anno Domini M^o LXXVIII incarnationi (sic) Jhesu christi [fol. 146r] et anno XVIII philipi Regis ffrancorum».

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Notes de cronologia de tres documents, un d'ells de l'arxiu reial*.

4. CONCLUSIÓ

El ms. 11 de la BDSG és una altra de les fonts històriques no explorades que fa molt que dormen en arxius catalans. Era d'esperar que un ms. de contingut primordialment jurídic contingués fragments annalístics i, més encara, els fragments pròpiament historiogràfics que hi hem detectat? Però vet-ho aquí: els fragments hi són i exigeixen atenció. És evident que hi ha més textos d'un estil semblant, que es podran trobar en reculls jurídics –llibres de privilegis, cartorals, sinodals, llibres de constitucions conciliars eclesiàstiques i altres col·leccions de documents–. No se n'ha fet l'inventari ni un estudi ecdòtic sistemàtic. Algun dia s'haurà de fer.

En el nostre manuscrit, una part dels textos annalístics s'arreglaria amb el text del que serà la *Cronica comunia* testimoniada en L-08, anterior al text que es llegeix als llibres de privilegis barcelonins L-09 i L-10, testimoniada també en la traducció en català que reporta el ms. L-05 de l'AHMB. El creixement de la *Cronica* que reporta aquest darrer manuscrit sobrevindria per addicions successives, potser com a conseqüència de la voluntat d'actualitzar el relat històric. La reorganització que sofreix la *Cronica comunia* en els mss. L-09 i L-10 indica l'aparició d'un cedaç crític i l'intent d'assolir un text estàndard.

Els textos annalístics relacionats amb la *Cronica comunia* i les llistes de reis francs emparenten el nostre ms. amb la tradició dels llibres de privilegis

barcelonins. Des d'aquest punt de vista, el nostre ms. no presenta cap originalitat. En canvi, la notícia que el *LFM* contenia una cèdula amb la nota legendària sobre la presa de Barcelona per Almansur i els versos transcrits en l'apartat IV constitueixen una aportació personal de l'encarregat de compilar el nostre recull, del seu copista o d'algú altre relacionat amb la confecció del ms. i curiós de la història.

L'abundància de lliçons irregulars que ofereixen els textos transcrits pel copista del ms. 11 de la BDSG, assenyalats oportunament en els trossos que n'hem citat, no hauria de fer perdre de vista allò que s'ha anat posant en relleu en el transcurs de les postilles precedents: els qui el van fer escriure volien un volum útil, un instrument de treball posat al dia. Els fragments annalístics que el farceixen podien tenir una utilitat? No en dubtem gens. El ms. gironí conté documentació amb elements elaborats en períodes arcaics de la vida catalana: pau i treva, etc. Els fragments annalístics situen alguns episodis d'aquesta història. Com que el recull és estrictament català, la història que s'hi evoca també és estrictament catalana. La còpia iterada de la nota sobre la presa de Barcelona per Almansur és un acte encaminat a exaltar determinats estats d'ànim col·lectius, a part de celebrar un episodi local barceloní. Els fragments annalístics que documenten fets importants esdevinguts a la conca mediterrània i en el que fou l'àrea d'influència catalanoaragonesa (Sicília, Apúlia, Calàbria, Sardenya) tenen rúbrica en el nostre ms., i així es contextualitzen temporalment determinades disposicions legals del recull i els monarques que les van sancionar.

Els tres fragments historiogràfics finals acompanyen els altres com un indicador útil per precisar datacions que poguessin comportar dificultats. Vol dir que hom era conscient que la cronologia dels documents catalans anteriors al 1180 era problemàtica, i hom havia procurat trobar deslloradors pràctics del problema en algun moment no gaire allunyat ni per dalt ni per baix de l'inici del segle XIII.